

**Sociological Analysis of the Consequences of British Colonialism from the
Colonization of Kurdistan to Sykes-Picot Treaty in the Novel *The Straw
Seller's Girl* by Nabaz Goran**

Ismail Barwasi¹

Abstract

Nabaz Goran is one of the Kurdish novelists in the contemporary period, whose special approach in his literary works is aimed at representing the sufferings of the Kurdish people in the lands under the domination of the colonialist, totalitarian and fascist governments and the image of the oppressed humanity of the contemporary human in the period of hegemony of war and violence on the fate of the oppressed people. The novel *The Straw Seller's Girl*, in which the tragic life of the straw seller's girl and the contemporary political events of her era are depicted, is a realistic account of socio-political events arising from the authoritarian rule of the Qajar and the British colonization of the Kurdish lands that the fate of its people in the vortex of colonialism leads to suffering and ineffectiveness of independence and political freedom, alienation and trampling of human dignity, looting of national wealth and fragmentation of geographical borders. Given that so far no independent research has investigated the consequences of British colonialism in the novel *The Straw Seller's Girl*, this research aims to investigate this phenomenon in this novel. The fundamental issue of the current research is that how and in what formats the features of colonialism are manifested in the novel *The straw seller's girl* and what concepts they are linked to. In order to investigate this issue, the author has used the descriptive-analytical method based on the sociological investigation of the features of colonialism in this novel. The usurpation and occupation of the land, the geographical division and fragmentation of Kurdistan, the looting of the resources and wealth of the Kurdish lands and the appointment of the rulers are among the most frequent consequences of the British colonial over Kurdistan in the novel *The Straw Seller's Girl* that, with a comprehensive historical-political approach, narrates the bitter suffering and trampling of another Kurdish identity in the process of looking at the Middle East and Eastern man as material organisms of processing and productivity in the cycle of providing the needs of the Western imperialist world.

Keywords: Political Literature, Colonialism, Occupation, Sykes-Picot Treaty, Geographical Fragmentation, Plunder, *The Straw Seller's Girl*

1. PhD in Arabic Language and Literature, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran
E-mail: ebarwasi@gmail.com <https://orcid.org/0000000174183020>

How to cite this article:

Barwasi, I. (2025). Sociological analysis of the consequences of british colonialism from the colonization of Kurdistan to Sykes-Picot treaty in the novel *The Straw Seller's Girl* by Nabaz Goran. *New Literary Studies*, 57(4), 101-132. <https://doi.org/10.22067/jls.2025.90231.1636>

Extended abstract

1. Introduction

By resorting to military power and expanding dominance over Kurdistan through a puppet central government, imperialist regimes provided the platform for the activities of Western colonial companies and cartels and subsequently the plunder of oil and natural resources. On the other hand, through the conclusion of regional agreements such as the Sykes-Picot political agreement in 1916 between the British and French governments and the design of a new map of the Middle East after the collapse of the Ottoman Empire and the division of the territories under its control among themselves, they paved the way for the collapse of the structural cohesion and the disintegration of the geographical structure of Kurdistan that was a prelude to entering a new colonial era by protecting the remaining colonies of the Ottoman state and also paving the way for advancing the policy of weakening the interconnected military structure of Kurdish tribes and nomads through geographical separation and fragmentation among neighboring states.

Considering the specific manifestation of the hegemonic aspects of British colonialism over Kurdistan in the novel *The Straw Seller's Girl*, and also because no independent study has yet examined this phenomenon of this novel, this study intends to conduct a sociological analysis of the consequences of British colonial rule over Kurdistan in this novel and answer the following questions:

- 1- What factors have led to the representation of the manifestations of British colonial rule over Kurdistan in the novel *The Straw Seller's Girl*?
- 2- What are the manifestations of British colonial hegemony over Kurdistan in the novel *The Straw Seller's Girl*, and in what forms and images does it appear?

2. Method

This study uses a descriptive-analytical method to examine the consequences of the British colonial government's domination over Kurdistan in the novel *The Straw Seller's Girl*. For this purpose, parts of the novel that focus on colonialism and its manifestations and factors of emergence were analyzed, and by applying the theories of such scholars as Nardo, Mommsen, Memmi, Magdaff, Kazloff, Yacono, etc., the manifestations of colonialism are analyzed through conceptual and theoretical definition within a theoretical framework. Then, by citing the text of the novel *The Straw Seller's Girl* and providing illustrative examples, the consequences of the hegemony of the British colonial government over Kurdistan, such as land usurpation and occupation, geographical division and fragmentation of Kurdistan,

plunder of the resources and wealth of Kurdish-populated lands, and the appointment of puppet rulers are analyzed.

3. Results

The colonial governments' comprehensive reading of the economic, political, and geographical macrostructure of the Kurdish lands and the rationalist perspective based on depth perception in the functionalist interpretation of the invisible layers of Kurdistan's strategic context and the application of its geopolitical highway to continue colonial hegemony over protectorates and colonies, and the structuralist analysis of its economic bottleneck in accessing international ports and open waters, led to the occupation of Kurdistan by the British Empire and the imposition of colonial domination over it.

The reversal of the life cycle of European states in the process of transformation from introversion and self-sufficiency to extroversion and heterotrophy as a result of the change in the social structure of organic society to industrial and subsequently the dependence of the gears of Western modernism on energy resources, simultaneously with the increasing need of the war chariots of the countries involved in the First World War for fossil fuels and also the foresight of the colonial empires in seizing oil reserves based on the structured foresight on the analysis of the energy economy and underground resources in the political, economic and military landscape after the World War, led to the plunder of the oil and natural resources of Kurdistan by colonial states such as Britain.

The output of the rationalist philosophy of British politicians in perceiving the interaction of military presence and long-term static survival in the colony with the increasing costs of direct domination over Kurdish lands and the inevitability of the evolutionary process of the Kurdish colonized achieving exclusionism and boycott in their interactions with the colonizer during the escalating process of the colony's transformation into a hell of xenophobia and anti-colonialism in recognizing the symptoms of British colonialism as a festering wound on the body of the motherland, as well as the necessity of changing the colonial strategy in order to continue the cycle of capital export from the colony to the metropolis by implementing a policy of avoiding military intervention in the control of Kurdistan, was colonial activism by advancing the policy of protection and indirect domination over Kurdish lands through local puppet rulers.

The result of projecting the fate of Kurdistan into the abyss of oblivion in the basement of the lack of colonial conscience and the fragmentation of the borders of

Kurdish-populated lands based on the colonial plan of disintegration of convergent geographical continua was the wandering of the Kurdish person, and the alienation and ruin of the political future of a land whose bonds of his existence were torn apart in the guillotine of the Sykes-Picot Agreement, and the residual fate of itself and its people, in the whirlpool of alienation and dissociation arising from the lack of identity resulting from being under the four flags of four countries, was thrown from one place to another in the mill of history at every moment.

4. Discussion and Conclusion

The British colonial government's domination over Kurdistan, along with the outbreak of the First World War and the subsequent ratification of the Sykes-Picot Agreement to delineate the geographical borders of the Middle East after the collapse of the Ottoman Empire, transformed the Kurdish lands into a British colonial enclave and a center for the plunder of oil and natural resources and pushed the fate of the Kurds into a vortex of destruction and loss of a denied identity following the disintegration of the geography of Kurdistan and the division of its territories among neighboring countries. In this regard, a large part of the Kurdish-populated lands came under the domination and occupation of the British government, and its natural resources and reserves were exploited and it became the driving force behind the economic cycle of Western and colonial governments and in the process of continuing hegemony and imposing dominance through the transformation of direct rule into local puppet government and, subsequently, during the redefinition of border lines and the geographical disintegration and division of Kurdistan, the dream of an independent land was buried in the collective unconscious of the Kurdish people. In her novel *The Straw Seller's Girl*, Nabaz Goran vividly depicts the political and social crises resulting from the hegemony of British colonialism over Kurdistan. He depicts the trampled humanity and the turbulent fate of the Kurdish people, deprived of an independent identity, in the shadow of the hegemony of the British colonialism.

DOI: <https://doi.org/10.22067/jls.2025.90231.1636>

شاپای الکترونیکی:
۲۷۸۳-۲۵۲X

شاپای چاپی:
۳۰۶۰-۸۱۷۱

نشریه علمی جستارهای نوین ادبی، شماره ۲۲۷، زمستان ۱۴۰۳، صص ۱۳۳-۱۰۱
مقاله پژوهشی

دقیقت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۱
بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۲۵
نقد و بررسی: ۱۴۰۳/۱۱/۱۳
نشر: ۱۴۰۳/۱۲/۲۸

واکاوی جامعه‌شناختی پیامدهای کولونیالیسم بریتانیایی از استعمار کردستان تا قرارداد سایکس پیکو در رمان دختر کاه‌فروش اثر نَبز گوران

اسماعیل برواسی^۱

چکیده

نَبز گوران از رمان‌نویسان کُرد در دوره معاصر است که رویکرد ویژه‌ی وی در آثار ادبی‌اش معطوف به بازنمایی رنج‌های مردم کُرد در سرزمین‌های تحت سلطه دولت‌های استعمارگر، توتالیتار و فاشیستی و تصویر انسانیت منکوب‌شده انسان معاصر در دوره هژمونی جنگ و خشونت بر سرنوشت مردم استبدادزده است. رمان دختر کاه‌فروش که در آن به تصویرسازی زندگی تراژیک دختر کاه‌فروش و رویدادهای سیاسی معاصر با دوره‌ی پرداخته شده، روایتی رئالیستی از رخدادهای اجتماعی-سیاسی برآمده از سلطه استبدادی قاجار و استعمار بریتانیا بر سرزمین‌های کُردنشین است که سرنوشت مردمانش در گردابه استعمار، به رنج و بی‌بهرگی از استقلال و آزادی سیاسی و بی‌خویشی و پایداری شدن کرامت انسانی و تاراج ثروت‌های ملی و چندپارگی مرزهای جغرافیایی می‌انجامد. از آن روی که تاکنون جستار مستقلی به بررسی پیامدهای هژمونی استعمار بریتانیا در رمان دختر کاه‌فروش نپرداخته است، نگارنده در پژوهش حاضر بر آن است تا به بررسی این پدیده در این رمان بپردازد. مسأله بنیادین پژوهش حاضر این است که بُنمایه‌های استعمار و کولونیالیسم، چگونه و در چه قالب‌هایی در رمان دختر کاه‌فروش، نمود یافته و با چه مفاهیمی پیوند خورده است؟ جهت بررسی این مسأله، نگارنده از روش توصیفی-تحلیلی مُبتنی بر بررسی جامعه‌شناختی بُن‌مایه‌های کولونیالیسم در این رمان بهره گرفته است. غضب و اشغال سرزمین، تقسیم و چندپارگی جغرافیایی کردستان، غارت منابع و ثروت‌های سرزمین‌های کُردنشین و تعیین حاکمان دست‌نشانده از پُربسامدترین پیامدهای هژمونی استعمار انگلیس بر کردستان در رمان دختر کاه‌فروش است که با رویکرد تاریخی-سیاسی همه‌سونگر، روایتگر رنجی جانکاه و پایداری‌سازی هویت دیگری کُرد در فرایند نگرش به خاورمیانه و انسان شرقی به‌عنوان ارگان‌سیم‌های مادی فرآوری و بازدهی در چرخه تأمین نیازهای جهان امپریالیستی غرب است.

کلیدواژه‌ها: ادبیات سیاسی، استعمار، اشغالگری، قرارداد سایکس پیکو، چندپارگی جغرافیایی، چپاول، دختر کاه‌فروش.

۱. دکتری زبان و ادبیات عربی، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

E-mail: ebarwasi@gmail.com

<https://orcid.org/0000000174183020>

ارجاع به این مقاله:

برواسی، ا. (۱۴۰۳). واکاوی جامعه‌شناختی پیامدهای کولونیالیسم بریتانیایی از استعمار کردستان تا قرارداد سایکس پیکو در رمان دختر کاه‌فروش اثر نَبز گوران. جستارهای نوین ادبی، ۱۰۱(۴)، ۱۳۲-۱۰۱.

<https://doi.org/10.22067/jls.2025.90231.1636>

۱- مقدمه

رمیدگی خاطر و دغدغه اندیشگانی توریسین‌های غرب در سودای دست‌یازیدن به منابع نوین انرژی در راستای تأمین نیازهای فزاینده جامعه ساخت‌یافته بر شالوده سرمایه‌داری و نیز بُن‌بست جغرافیایی-اقتصادی کشورهای غربی در فرآوری مواد خام مورد نیاز جمعیت روبه‌رشد و ضرورت توسعه دامنه مرزهای جغرافیایی به‌منظور بسط هژمونی امپراطوری‌های استعماری، فرافکنی هژمونی از چارچوب مرزهای جغرافیایی دولت‌های غربی به دامنه مرزهای سیاسی-جغرافیایی کشورهای شرقی در اواخر قرن نوزدهم و سرآغاز قرن بیستم را در پی داشت^(۱). در رأس هرم چنین فرایندی، نظام‌های سرمایه‌داری^۱ قرار داشتند که بقای حیات اقتصادی و به تبع آن، ادامه سلطه سیاسی خود را در گرو استعمار سرزمین‌های ناشناخته و تسخیرنشده آفریقا و خاورمیانه انگاشته و با کاربست نیروی نظامی به اشغال این سرزمین‌ها مبادرت ورزیده و به طور مستقیم یا از طریق کارگزاران و حکومت‌های دست‌نشانده محلی، به کنترل ساکنان بومی و تأمین منافع مالی خود در نواحی تحت‌الحمايه و اشغال‌شده پرداختند. نگاه خیره دولت‌های استعماری، معطوف به سرزمین‌های نفت‌خیز و مناطق استراتژیک و به تبع آن، ترسیم نقشه‌ای جغرافیایی-سیاسی از طریق بازتعریف مرزهای جغرافیایی و قلمروهای سیاسی بود که در آن، خاورمیانه و اغلب نواحی نفت‌خیز و ثروتمند، تحت سلطه نظام سرمایه‌داری قرار بگیرد و از دیگر سو، با تخریب فرهنگ‌های اصیل بومی و ذوب هویت‌های ریشه‌دار شرقی در فرهنگ و هویت غربی^(۲)، به بسترسازی در راستای القای سلطه فرهنگی در ناخودآگاه جمعی ساکنان بومی مستعمره‌ها پرداخته شود.

سرزمین‌های گردنشین با دارا بودن منابع سرشار نفت و انرژی و موقعیت استراتژیک ژئوپلیتیک^۳ به‌عنوان چهارراه ارتباطی میان دولت‌های شرقی و گلوگاه برون‌رفت به سوی کانال اقتصادی-نظامی مدیترانه و نقطه تلاقی تمدن‌های کهن مزوپوتامیا^۴، قلب تپنده و شاه‌رگ حیاتی در روابط سیاسی-اقتصادی بود و کنترل آن به معنای سلطه بر بخش وسیعی از منابع نفتی و معادن طبیعی و قابلیت دسترسی به اغلب مناطق استراتژیک خاورمیانه بود. چنین شرایطی، زمینه‌ساز تلاش برای در قبضه افکندن کردستان از سوی دولت‌های استعماری از جمله انگلیس بود. در این راستا، نظام‌های امپریالیستی با توسل به قدرت نظامی و بسط سلطه بر کردستان از طریق حکومت مرکزی دست‌نشانده، بستر

1. Capitalism
2. Geopolitic
3. Mesopotamia

فعالیت کمپانی‌ها و کارتل‌های استعماری غربی و متعاقباً تاراج منابع نفتی و طبیعی را در آن فراهم ساختند. از دیگر سو، از طریق انعقاد قراردادهای منطقه‌ای همچون قرارداد سیاسی سایکس-پیکو^۱ در سال ۱۹۱۶ میان دولت‌های انگلیس و فرانسه و طراحی نقشه جدید خاورمیانه پس از فروپاشی امپراطوری عثمانی و تقسیم سرزمین‌های تحت کنترل آن میان خود، زمینه فروپاشی انسجام ساختاری و تجزیه کالبد جغرافیایی کردستان را فراهم آوردند که مقدمه‌ای بر ورود به عصر استعماری جدید از طریق تحت‌الحمایه قرار دادن مستعمره‌های برج‌مانده از دولت عثمانی و نیز بسترسازی در پیشبرد سیاست تضعیف ساختار نظامی به‌هم‌پیوسته قبایل و عشایر کرد از طریق تفکیک و چندپارگی جغرافیایی میان دولت‌های همسایه بود که واپسین صحنه اجرای این سناریو در سال ۱۹۲۳ در خلال قرارداد *لوزان*^۲ و تقسیم کردستان میان سوریه، عراق، ترکیه و ایران به وقوع پیوست.

نیز *گوران*^(۳) نویسنده معاصر کرد، از میراث‌داران رنج برآمده از استعمار کردستان تحت سلطه دولت امپریالیستی بریتانیا و کابوس چرکین و هیستریک رسوخ‌یافته در پستوی نهان‌خانه خاطره جمعی مردمانی است که هستی و موجودیتشان در زیر چرخ‌دنده‌های استعمار به ورطه نسیان سپرده شد و در سردابه تاریخ معاصر و یخبندان برآمده از عدمیت وجدان فلسفه ماکیاولیستی غربی در نگرش به انسان شرقی به‌عنوان ابزارواره^(۴) فاقد شعور و معنا، به بردگان شیء‌انگاری شده در چرخه فرآوری و انباشت سرمایه بدل گشتند. زیستن در قفس‌واره سیاسی-جغرافیایی برج‌مانده از سیاه‌زخم دیرین استعمار بریتانیا در اجرای سناریوهای امپریالیستی در مناطق گردنشین در راستای پیشبرد نقشه‌های راهبردی بلندمدت سیاسی-اقتصادی و بازیچه قرار دادن سرنوشت مردم کرد در معادلات تقسیم قدرت و پشت‌پازدن به آینده سیاسی آنان در دورنمای سیاسی خاورمیانه جدید، تأثیر عمیقی در عاطفه هنری وی گذارد و نگاره‌های ادبی اش را به آینه تمام‌نمای اصول مکتب رئالیسم در بازنمایی رنج‌ها و دردهای مردم کرد استعمارزده و تحت سلطه تبدیل کرد. با توجه به تجلی خاص نمودهای هژمونی استعمار بریتانیایی بر کردستان در رمان *دختر کاه‌فروش* و نیز از آن روی که تاکنون جستار مستقّلی به بررسی این پدیده در این رمان پرداخته است، نگارنده در پژوهش حاضر بر آن است که به تحلیل جامعه‌شناختی پیامدهای سلطه کولونیالیسم بریتانیایی بر کردستان در این رمان پردازد و به پرسش‌هایی از این قبیل پاسخ گوید:

۱- چه عواملی سبب ظهور و بازنمایی جلوه‌های سلطه استعمار بریتانیایی بر کردستان در رمان *دختر کاه‌فروش* شده است؟

1. Sykes-Picot agreement
2. Treaty of Lausanne
3. Colonialism

۲- نمودهای هژمونی استعمار بریتانیایی بر کردستان در رمان دختر کاهفروش چگونه است و در چه اشکال و تصاویری پدیدار می‌شود؟

فرضیه پژوهش بر این است: ۱. شرایط سیاسی و هژمونی دولت استعماری انگلیس بر کردستان و رویکرد واقع‌گرایانه *تَبز گوران* در بازنمایی واقعیت سیاسی-اجتماعی، در بروز جلوه‌های هژمونی استعمار بریتانیایی بر کردستان در رمان دختر کاهفروش نقش بنیادین داشته است. ۲. غصب و اشغال سرزمین، تقسیم و چندپارگی جغرافیایی کردستان، غارت منابع و ثروت‌های سرزمین‌های گردنشین و تعیین حاکمان دست‌نشانده از پُرسامدترین پیامدهای هژمونی کولونیالیسم بریتانیایی بر کردستان در رمان دختر کاهفروش است.

۲- پیشینه پژوهش

با توجه به تُوَبنیان‌بودن پژوهش‌های زبان و ادبیات‌گردی در محافل دانشگاهی، تاکنون درباره برخی از آثار حوزه زبان و ادبیات‌گردی همچون رمان دختر کاهفروش و سایر آثار ادبی *تَبز گوران*، پژوهش‌های علمی دقیقی صورت نگرفته است.

وجه تمایز و تازگی *جستار حاضر*، آن است که در هیچ‌یک از پژوهش‌ها، جستاری در مورد واکاوی استعمار و کولونیالیسم در رمان دختر کاهفروش صورت نگرفته و هیچ‌یک از جستارها با رویکردی جامعه‌شناختی و با کاربرد منابع و نظریه‌های جامعه‌شناسی به بررسی پیامدهای سلطه کولونیالیسم بریتانیایی بر کردستان در رمان دختر کاهفروش نپرداخته است. همین امر، نگارنده را به بررسی مؤلفه‌ها و نمودهای استعمار و کولونیالیسم در رمان دختر کاهفروش فراخوانده است.

۳- روش پژوهش

در *جستار حاضر*، نگارنده با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی پیامدهای سلطه دولت استعماری انگلیس بر کردستان در رمان دختر کاهفروش خواهد پرداخت. بدین منظور، بخش‌هایی از رمان که بر استعمار و نمودها و عوامل پدیدارشدگی آن تمرکز دارد، مورد پردازش و واکاوی قرار گرفته (محدوده زمانی موردبررسی در رمان، شامل سال ۱۹۱۸ مصادف با ورود دولت استعمارگر انگلیس به کردستان و سال ۱۹۱۹ و پس از آن همزمان با قیام/سماعیل آقا سمکو^(۵) علیه دولت قاجاریه تا کشته شدن وی به دست نیروهای ارتش رضاخان پهلوی در سال ۱۹۳۰ و رویدادهای سال‌های منتهی به ربوده شدن دختر کاهفروش و ... را دربرمی‌گیرد) و با کاربست تئوری‌های نظریه‌پردازانی همچون

ناردو^۱، مومسن^۲، ممی^۳، مگداف^۴، کازلوف^۵، یاکونو^۶ و ... به تحلیل نمودهای کولونیالیسم از طریق تعریف مفهومی و نظری در چارچوبی تئوریک پرداخته خواهد شد. پس از آن، با استشهاد به متن رمان دختر کاه فروش و ارائه نمونه‌های عینی، به واکاوی پیامدهای هژمونی دولت استعمارگر انگلیس بر کردستان از قبیل غصب و اشغال سرزمین، تقسیم و چندپارگی جغرافیایی کردستان، غارت منابع و ثروت‌های سرزمین‌های گردنشین و تعیین حاکمان دست‌نشانده پرداخته خواهد شد.

۴- مبانی نظری

۴-۱- استعمار و کولونیالیسم

انگاره‌ای که برآمده از نخستین خوانش در نگرش به مفهوم استعمار است، تداعی‌کننده خودخواستگی تسخیرپذیری مستعمره و گردن نهادن ساکنان بومی آن به هژمونی دولت استعمارگر در رابطه دوسویه مبتنی بر فراخواندن دیگری بیگانه به منظور پیشبرد پروژه عمران و آبادی سرزمین استعمارزده و عقب‌مانده با بهره‌گیری از فناوری و امکانات دنیای پیشرفته غرب است. چنین خوانشی دارای تضاد ماهوی و بنیادین با مفهوم اصطلاح استعمار در حوزه جامعه‌شناسی سیاسی است که استعمار را پدیده‌ای قهری، یک‌سویه و تحمیل‌شده بر ساکنان بومی مستعمره در چرخه انتقال منابع و انرژی از سرزمین استعمارزده به متروپل استعماری-امپریالیستی قلمداد کرده و پدیدارشدگی و دگردیسی^۷ آن را برونداد هیچ‌انگاری دیگری شرقی به‌مثابه سازواره موجود در زیست‌بوم غیر متمدن و خویشتن‌پنداری غربی به‌عنوان وارث امپراطوری صاحب سلطه و تمدن‌گرا می‌انگارد.

واژه استعمار در زبان لاتین تحت عنوان واژه Colony آمده است که «به مفهوم مهاجرت گروهی از افراد به سرزمینی دیگر است که در آنجا سکنی گزیده و به عمران و آبادی آن می‌پردازند. اما واقعیت آن است که در زبان سیاسی، استعمار این مفهوم مثبت را ندارد بلکه مشخص‌کننده استثمار یک قوم، ملت، سرزمین و یا کشور توسط کشور دیگر است. بایستی توجه شود که کلمه استثمار مفهوم بهره‌کشی به خود گرفته است و بیشتر هنگامی مورد اشاره است که منظور بهره‌کشی یک قدرت سیاسی در سرزمینی بیگانه مورد توجه باشد» (الهی، ۱۳۸۸، صص ۳-۴). در

1. Nardo
2. Mommsen
3. Memmi
4. Magdaff
5. Kazloff
6. Yacono
7. Metamorphosis

این فرایند، بومیان اصیل به‌عنوان گردانندگان چرخه اقتصاد و تولید و نیروی محرکه ماشین بهره‌وری دولت استعمارگر نگریسته شده و با قرار گرفتن در دونه‌مایه‌ترین طبقه در هرم منزلت اجتماعی در فرایند بازتعریف نقش‌ها و جایگاه‌های جامعه استعمارزده، در طبقه بردگان درجه‌بندی شده و بدین ترتیب، نوعی از جایگزینی هویت در روند سلطه و مالکیت استعمارگران غیربومی بر مستعمره و ساکنان بومی آن و نهادینه‌شدن احساس ازخودبیگانگی و بی‌خویشی^۲ در کالبد استعمارزده‌گان به‌عنوان بیگانگان فاقد هویت در سرزمین مادری شکل می‌گیرد.

پیشبرد سیاست‌های استعماری همواره کُنشی قهرآمیز و آمیخته با کاربست قدرت و خشونت سیستماتیک در تعامل با مردم استعمارزده بوده است و «کشور امپریالیست و استعمارگر»^(۶)، قدرت و نفوذ خود را بر شهرها، جزیره‌ها یا کشورهای دوردستی که در مجموع امپراطوری آن را تشکیل می‌دهند اعمال می‌کند و این کار را با روش‌های اقتصادی، تهدید، مداخله مسلحانه یا آمیزه‌ای از این‌ها انجام می‌دهد. برخی از این سرزمین‌های تحت سلطه ممکن است مستعمرات مهاجرنشین باشند و کشور امپریالیست مستقیماً بر آن‌ها فرمانروایی کند. برخی دیگر ممکن است شکلی از خودگردانی را حفظ کنند اما به لحاظ اقتصادی به کشور امپریالیست و استعمارگر وابسته و عمدتاً مُجری اوامر آن باشند» (ناردو، ۱۳۸۶، صص. ۹-۱۰). در چنین شرایطی، دولت استعمارگر به‌جای مداخله مستقیم در مستعمره‌ها، استراتژی تحت‌الحمایه قرار دادن را در پیش گرفته و با «ایجاد رژیم‌های دست‌نشانده در این کشورها یعنی ایجاد ارگان‌های دولتی که زیر پوشش پرچم ملی به منافع انحصاری استعمارگر خارجی خدمت می‌کنند» (کازلف، ۱۳۶۰، ص. ۱۳۲)، به اداره سرزمین‌های مستعمره می‌پردازد.

در مانیفست اندیشگانی نظام‌های استعماری، اساس تعامل میان استعمارگر و استعمارزده بر اصل بنیادین برتری استعلائی استعمارگر و مالکیت انحصاری وی بر قدرت و ثروت و محرومیت استعمارزده از حقوق انسانی و سیاسی-اقتصادی بنا نهاده شده است. چنین پنداری برآمده از نگرش استعمارگر به استعمارزده به‌عنوان دیگری در انگاره‌ای نژادگرایانه و مبتنی بر بیگانگی‌ستیزی در چارچوب انحصارطلبی سرمایه و قدرت در قبضه نظام سرمایه‌داری و وابستگی سرزمین‌های مستعمره حاشیه و عقب‌مانده به مراکز متروپل است. چنین شرایطی نشأت گرفته از این واقعیت است که «هویت استعماری پیش از هر چیز از طریق منطق مانویایی^(۷) محروم‌سازی عمل می‌کند. جهان استعماری، جهانی است دوپاره که در آن، استعمارشدگان نه‌تنها از نظر فیزیکی و سرزمینی از فضاها استعماری-امپریالیستی حذف

1. Institutionalization

2. Alienation

شده‌اند و نه تنها از نظر حقوق و امتیازات دچار محرومیت هستند، بلکه از نظر اندیشه و اخلاق نیز مشمول قاعده حذف گشته‌اند^(۸) (نگری و هارت، ۱۳۸۴، ص. ۱۳۶) و محرومیت، سرنوشت محتوم و گریزناپذیر آنان است. از منظر جامعه‌شناسی سیاسی، بقای سلطه استعمارگر در مستعمره، وابسته به استعمار ذهن، زبان و فرهنگ است و (تداوم استعمار همواره با آسیمیلیاسیون^(۹)، بلعیدن و هضم ذهنی، زبانی و فرهنگی یک ملت همراه است و پس از آن است که اشغال یک سرزمین صورت می‌گیرد) (کوکیان، ۲۰۲۱، ص. ۲۸). این امر از آنجا نشأت می‌گیرد که لایه زبانی- فرهنگی ناهمگون، به مثابه گسلی ژرف میان دو قطب ناهمخوان پدیده استعمار عمل کرده و برانگیزنده تقابله‌گرایی دیالکتیکی استعمارزدگان در گرایش به طردگرایی^(۱۰) و پس‌زدن استعمارگر به عنوان عامل خارجی ناهمنوا با فرهنگ اصیل بومی است. از این رویکرد، در دیدگاه استعمارگران، «تنها سیاست ممکن درباره استعمارشدگان می‌بایست سیاست جذب و مشابه‌سازی باشد» (یاکونو، ۱۳۶۹، ص. ۲۷)؛ زیرا مردم ذوب‌شده در فرهنگ بیگانه، با گام‌نهادن در ورطه خودباختگی و از خودبیگانگی و بی‌خویشتی در روند تدریجی نهادینه و ریشه‌دار شدن فرهنگ مهاجم در ناخودآگاه جمعی‌شان، به طور غیرارادی به کارگزاران دست‌نشانده دولت اشغالگر در سرزمین مستعمره بدل گشته و چرخه استعمار را تسریع و تسهیل می‌کنند.

آنچه استعمار را از سایر مصادیق استیلا و سلطه متمایز می‌کند این است که «استعمارکننده، مستعمره را جزئی از خاک خود تلقی نمی‌کند و مردم آن را نیز از اتباع خود نمی‌داند، بلکه این سرزمین را صرفاً محلی برای اعمال کنترل و بهره‌برداری از منابع طبیعی و در اختیار گرفتن ثروت‌های آن می‌داند» (عظیمی شوشتری، ۱۳۸۶، ص. ۱۵). چنین خوانشی از استعمار، روزه‌ای به سوی واکاوی بنیادی‌ترین عامل دست‌یازیدن به استعمارگری و تصرف سرزمین‌های دوردست است که فلسفه وجودی آن گره‌خورده به استخراج منابع طبیعی و دستیابی به ثروت‌های بادآورده و نهفته در مستعمره‌ها و متعاقباً تأمین مواد خام مورد نیاز کارخانه‌های جهان سرمایه‌داری و صنعتی از یک‌سو و توسعه قدرت سیاسی دولت استعماری از طریق بسط سلطه سیاسی و ایدئولوژیک بر دامنه جغرافیایی تحت هژمونی امپراطوری استعمارگر از سوی دیگر است.

۲-۴- قرارداد سایکس پیکو

از هم‌گسستگی ساختار سیاسی- نظامی امپراطوری عثمانی و فروپاشی کاریزمای هژمونی معنوی در کُش دیالکتیکی تضادگرا در رویارویی با دولت‌های استعماری غربی، سرآغاز تقسیم سرزمین‌های تحت سلطه این امپراطوری در خلال جنگ جهانی اول بود. کانون زایش و پدیدارشدگی این تقسیم، «در جریان تصویب قرارداد سایکس پیکو در ماه

فوریه ۱۹۱۶ میان دولت‌های فرانسه و انگلیس بود. البته مفاد آن و حتی وجود آن محرمانه ماند و تقریباً تا دو سال بعد، افشا نشد که متفقین بر سر خاورمیانه بعد از جنگ به توافق رسیده‌اند» (فرامکین، بی‌تا، ص. ۳۱۴). پیش شرط این قرارداد، فروپاشی امپراطوری عثمانی در جنگ جهانی بود^(۱) و از این رویکرد، این توافق‌نامه، نقشه خاورمیانه جدید پس از جنگ جهانی را ترسیم می‌نمود.

این قرارداد، نام خود را از سر مارک سایکس^۱ نماینده بریتانیا و فرانسوا ژرژ پیکو^۲ نماینده فرانسه گرفته است که «پس از تصویب، روسیه نیز در مارس ۱۹۱۶ با امضای قرارداد سه‌جانبه انگلیس، فرانسه و روسیه درباره اعطای مطالبات سرزمینی روسیه در آناتولی شرقی موافقت کرد. طبق این توافق، فرانسه در مناطقی که مستثنا شده بود و جزو قلمرو پادشاهی عرب بود، دو ناحیه مرسین و اسکندریه و بخش‌هایی از سوریه که تا غرب نواحی دمشق، هومز، حما و حلب ادامه داشت یک اداره سرپرستی تشکیل می‌داد و پس از آن، بریتانیا نیز در بین‌النهرین دست به چنین اقدامی زد. سرزمین‌های بین این مناطق به حوزه‌های نفوذ بریتانیا و فرانسه تقسیم شد. برای جلوگیری از اختلاف بین بریتانیا، فرانسه و روسیه که مدعی سرزمین‌های مقدس بودند، فلسطین را تحت نظارت بین‌المللی قرار دادند» (Hurewitz, 1979, p. 24).

از اهداف قرارداد سایکس پیکو، «ایجاد مانع بر سر راه وحدت اعراب (و سایر ملت‌های ساکن خاورمیانه) بود و ویژگی دیگر توافق نیز این بود که نواحی سوریه و عراق را که از نظر اجتماعی و سیاسی و نیز منابع اقتصادی پیشرفته بودند، تحت کنترل مستقیم انگلستان و فرانسه قرار می‌داد، اما مناطق حجاز را مستقل اعلام می‌کرد. منطقه بغداد و بصره نیز که مراکز فعالیت سیاسی عراق بودند، تحت قیمومیت گذاشته می‌شدند» (فرویدی مقدم، ۱۴۰۱، ص. ۵۲). از دیگر سو، این قرارداد از طریق ترسیم مرزهای جغرافیایی جدید و ایجاد چندپارگی میان هویت‌های بومی اصیل و هم‌زیست در منطقه و تفکیک و تقسیم آنان میان کشورهای هم‌جوار، از تشکیل دولت توسط برخی ملت‌ها همچون مردم کُرد ممانعت به عمل می‌آورد. در پس‌زمینه چنین سیاستی، آینده‌نگری آمیخته با خفه‌کردن بحران در نطفه نهفته بود؛ زیرا دولت‌های غربی، حضور مردم کُرد و نگرش نقش‌بسته در ناخودآگاه جمعی آنان مبنی بر تشکیل دولت مستقل و نیز رویکرد استعمارستیزی آنان در تقابل با دولت‌های استعماری را ساعت صفر در بزنگاه تاریخی پس از سقوط دولت عثمانی قلمداد کرده و با تقسیم سرزمین‌های گردنشین میان دولت‌های منطقه، رویش جوانه‌های

1. Sir Mark Sykes
2. Francois Georges Picot

توافق نامه سایکس پیکو را به خزان تباهی رؤیاهای آنان بدل ساختند.

به طور کلی، این توافق از یازده ماده تشکیل شده بود و «بر اساس آن می‌بایست: ۱. مناطق آرزروم، ترابوزان، وان و بتلیس تا ناحیه‌ای در غرب ترابوزان در کناره دریای سیاه، همگی ضمیمه روسیه شود. مناطق کردستان از جنوب وان و بتلیس بین موش، سیرت، رود دجله، جزیره ابن عمر، سلسله جبال مُشرف بر آمید تا منطقه ترگور نیز به روسیه واگذار شود. ۲. محدوده سواحل دریاهای سوریه و ولایت آدنا و سرزمینی که از جنوب با خطی از عین تاب و ماردین تا مرز روسیه و از شمال با خطی از آلا داغ که از قیصریه، آق داغ و زازا به طرف ایجن خرپوت می‌گذرد، به فرانسه واگذار شود. ۳. نواحی جنوب بین‌التهرین و بغداد و همچنین بنادر حیفا و عکا در فلسطین به ایتالیا واگذار گردد. ۴. در نواحی تحت سلطه فرانسه و بریتانیا یک دولت کُنفدرالی^(۱۳) از چند دولت عربی یا یک دولت عربی تشکیل شود و آن هم به قلمرو تحت نفوذ فرانسه و بریتانیا درآید. بر این اساس، سوریه و ولایت موصل تحت نفوذ فرانسه درمی‌آمد و سرزمینی که از فلسطین تا مرز ایران امتداد می‌یافت، تحت نفوذ بریتانیا درمی‌آمد» (مصطفی‌آمین، ۲۰۰۶، ص. ۲۲۵).

۵- مختصری دربارهٔ رمان دختر کاه‌فروش

رمان دختر کاه‌فروش روایتی رئالیستی بر اساس داستان تراژیک دختر کاه‌فروش در دوره سلطه دولت استعمارگر بریتانیا بر کردستان و معاصر با اواخر حکومت قاجاریه است. رمان، روایتگر فراز و نشیب‌های زندگی دختری پری‌چهره است که دوران کودکی و نوجوانی‌اش همزمان با قیام/اسماعیل آقا سمکو علیه دولت قاجار بود. در این دوره، سمکو (سواره شکاک) که نقطه ثقل تقابل‌گرایی مردم‌گُرد با دولت مرکزی بود، شورش‌هایی را علیه دولت قاجار رهبری کرد و در چندین جنگ توانست نیروهای نظامی را وادار به عقب‌نشینی نماید؛ اما در بزنگاه تقابل با نیروهای دولت مرکزی که می‌توانست واپسین ضربات را بر پیکره آنان وارد کرده و قدرت خود را در منطقه تحکیم بخشد، با روی‌گردانی سران ایل‌های گُرد از ادامهٔ جنگ مواجه گشته و دچار ازهم‌گسستگی ساختار نیروهای تحت فرمان خود گردید. پیامد این فروپاشی، گریختن سمکو به ترکیه و سپس به عراق و اقدام به سازماندهی شورشیان گُرد جهت بازگشت به منطقه و آغاز جنگ با حکومت مرکزی بود. کولیار پدر دختر کاه‌فروش، از افراد مورد اعتماد سمکو بود که پس از شکست قیام، همراه با او از ایران خارج شده و در شهر آرییل اقامت گزید. در این زمان که مصادف با سال‌های جنگ جهانی اول بود، شهرهای کردستان تحت سلطه نیروهای متفقین قرار گرفته و آرییل و شهرهای هم‌جوار آن توسط بریتانیا اداره می‌شد. کولیار برای تأمین معاش خانواده‌اش به کاه‌فروشی روی آورد و از اینجا بود که عنوان دختر کاه‌فروش بر یگانه‌دخترش

اطلاق شد و شهره آفاق گردید. زیبایی افسون‌انگیز وی چنان بود که یکی از نگارگران چیره‌دست آرپیل، رُخ‌مانه^۱ مه‌آسای او را به تصویر کشید و پس از آن بود که نگاره دختر کاه‌فروش به نقشی ابدی در روح و خاطر آن نگارگر بدل گشت و سرآغاز زایش عشقی مالا مال از رنج و شیدایی در پی دلدادۀ گمگشته شد. نماینده دولت بریتانیا در آرپیل، افسری به نام آلبرت بود که پس از مشاهده نگاره مفتون‌کننده دختر کاه‌فروش، دلباخته او شد و در پی فراچنگ آوردنش برآمد. از دیگر سو، تمامی افراد بانفوذ و ثروتمند شهر، اندیشه ازدواج با دختر کاه‌فروش و مالکیت انحصاری بر زیبایی سحرآمیز وی را داشتند؛ اما او خود دلباخته دوار پسر نگارگر و تهیدستی بود که با تصویرگری چهره معشوقش، دلربایی رازآلودش را نامیرایی سرمدی بخشید. از دیگر سو، زیبایی به آتشی خانمان‌سوز بدل گشت که در فروش افسون خیره‌کننده‌اش، خرمن وجود دختر کاه‌فروش را به توده‌ای از خاکستر بدل ساخت، زیرا افسر انگلیسی پس از امتناع کولیار از ازدواج دخترش با او، در خلال دسیسه‌ای نقشه ربودن دختر کاه‌فروش را عملی ساخت و او را به لندن منتقل کرد که پیامد آن، بر باد رفتن هستی و گسستگی همیشگی دختر کاه‌فروش از خانواده و اسارت دائمی در قفس‌واره غربتی بود که استعمار انگلیس برای وی به ارمغان آورد. در پی این حادثه، کولیار دچار شیدایی گشته و در کوچه‌پس‌کوچه‌های شهر، دختر ربوده‌شده‌اش را جستجو می‌کرد. در شهر شایع شده بود که دختر کاه‌فروش دلباخته افسر انگلیسی بوده و پس از امتناع پدرش از ازدواج دخترش با این افسر، با وی به انگلستان گریخته و ازدواج کرده‌اند، اما پس از پیگیری‌های بی‌وقفه کولیار، نمایندگی بریتانیا موافقت خود را با هویدا ساختن حقیقت ابراز داشت و در شهر اعلام شد که افسر انگلیسی، دختر کاه‌فروش را ربوده و به لندن انتقال داده است. پس از آن و در شیدایی گسستگی از معشوق، دستان سحرانگیز دوار نگارگر از حرکت افتاد و انگشتانش خشکید و فلج شد. دختر کاه‌فروش که خود را زندانی و قربانی امیال برآمده از خودپرستی افسر انگلیسی می‌انگاشت، حیاتش تنگنای تابوتی بود که روزنه نافرآخ آن در گورستان عدم، به سوی دوزخ‌واره تشویش گشوده می‌شد و در گنج اندوه‌واره‌ای از برخوردتبدگی و انزوآگزینی خزیده بود و از همبستری و تعامل آمیخته با محبت با وی امتناع می‌ورزید و همواره در اندیشه گریز از چارچوب آهنین و دوزخ‌گونه خانه وی و بازگشتن به سرای مالا مال از مهر دلدادۀ دیار پدری بود؛ امری که برای وی، به افسوسی ابدی و رؤیایی دست‌نیافتنی بدل گشت و سرانجام در حسرت دیدار دوباره با خانواده و عاشق رنجورش^(۱۳)، در غربت و پشت میله‌های بر ساخته استعمار و برده‌نگاری^(۱۴) برآمده از استعمار بریتانیایی، جان سپرد.

آنچه به‌عنوان مفهوم و پیامی بنیادین در کالبد فرهنگ واژگانی و لایه‌های معنایی رمان دختر کاه‌فروش نهفته است،

روایتگر تباهی هویت انسان استعمارزده در زیر چرخ‌دنده‌های آسیاب خردکننده استعمار است که با تکرار دوران در تسلسل ناگسستگی هیچ‌انگاری دیگری و مشروعیت‌بخشی به گفتمان سلطه استعماری و مشروعیت‌زدایی از هویت دیگری شرقی در روند انسانیت‌زدایی^(۱۵) از وی به‌عنوان موجود کهنه و دونمایه‌تر از انسان، روند برده‌سازی وی در پروسه تسخیر مستعمره را بسترسازی می‌کند. این امر از آنجا نشأت می‌گیرد که استعمارزده شرقی در پنداره استعمارگر غربی، شی‌ءواره‌ای ابزارانگاری شده بیش نیست که خلقت ازلی‌اش گره‌خورده به بردگی در چرخه تولید و انباشت سرمایه دولت‌های امپریالیستی است و سرزمینش، بخشی ناگسستگی از اراضی تحت سلطه‌ای که منابع طبیعی، ثروت‌ها و مواد خام آن، چرخه ایستای اقتصاد جهان سرمایه‌داری را پویایی می‌بخشید. از این رهیافت، انگاره تلقی دنیای غرب به‌عنوان کانون ارزش‌های اخلاقی و مهد متمدن آمیخته با بنمایه‌های دموکراسی و حقوق انسانی در نگرش و تعامل با قطب و آگرای شرقی، خوانشی ساخت‌یافته از رسوخ نسیان در خاطره جمعی مردمانی است که سرنوشت اکنون و آینده آنان در پروژه تقسیم غنایم پس از فروپاشی امپراطوری عثمانی، به مسلخ گسستگی و چندپارگی مرزهای جغرافیایی‌شان میان کشورهای همجوار و فرافکنی بحران مشروعیت هویت و موجودیتشان به لایه‌های نهفته در پستی تاریک تاریخ سپرده شد.

۶- پیامدهای هژمونی کولونیالیسم بریتانیایی و قرارداد سایکس پیکو در رمان دخترکاه‌فروش

سلطه‌افکندن دولت استعمارگر بریتانیا بر کردستان هم‌زمان با شعله‌ور شدن آتش جنگ جهانی اول و متعاقباً تصویب قرارداد سایکس پیکو در راستای ترسیم مرزهای جغرافیایی خاورمیانه پس از فروپاشی امپراطوری عثمانی، کالبد سرزمین‌های گردنشین را به خیمه‌گاه استعمار بریتانیایی و کانون چپاول منابع نفتی و طبیعی بدل ساخته و سرنوشت مردم‌گرد را به سوی گردابه تباهی و گم‌گشتگی هویت انکارشده در پی ازهم‌گسیختگی جغرافیای کردستان و تجزیه مرزهای آن میان کشورهای همجوار سوق داد. در این راستا، بخش گسترده‌ای از سرزمین‌های گردنشین، تحت سلطه و تصرف دولت انگلیس درآمد و منابع و ذخایر طبیعی آن مورد بهره‌برداری قرار گرفته و به نیروی پیشران چرخه اقتصاد دولت‌های غربی و استعماری بدل گشت و در فرایند ادامه هژمونی و القای سلطه از طریق دگردیسی حکومت مستقیم به دولت دست‌نشانده محلی و پس از آن و در خلال بازتعریف خطوط مرزی و تجزیه و تقسیم جغرافیای کردستان، رویای سرزمین مستقل در نهان‌خانه ناخودآگاه جمعی مردم‌گرد مدفون گشت. تبیز گوران در رمان دخترکاه‌فروش، از خلال بازنمایی نگاره‌های تراژیک برآمده از زندگی دخترکاه‌فروش، بحران‌های سیاسی-اجتماعی نشأت‌گرفته از هژمونی کولونیالیسم بریتانیا بر کردستان را به‌گونه‌ای ملموس تصویرسازی کرده و انسانیت پایمال‌شده و سرنوشت

گردابه‌نشین بر امواج متلاطم مردم گرد بی‌بهره از هویت مستقل را در سایه هژمونی امپراطوری استعمارگر بریتانیا به تصویر می‌کشد. بر این اساس، مؤلفه‌های گونه‌گون استعمار و کولونیالیسم در مان‌دختر کاه‌فروش نمود یافته و تار و پود فضای داستانیِ رمان را به سرشتی تراژیک گره زده و آن را به آینده‌ای در تلبور تاریخ سیاسی معاصر بدل ساخته است. از این رهیافت، در مجال پیش روی، به بررسی نمودهای کولونیالیسم از قبیل غصب و اشغال سرزمین، تقسیم و چندپارگی جغرافیایی کردستان، غارت منابع و ثروت‌های سرزمین‌های گردنشین و تعیین حاکمان دست‌نشانده پرداخته می‌شود.

۱-۶- غصب و اشغال سرزمین

تتابندگی بیولوژیکی امپراطوری‌های استعماری به‌عنوان سازواره‌های^۱ دگرخواه^۲ در زنجیره زیستی تکامل یافته بر اساس توسعه دامنه جغرافیایی قلمروها و زیستگاه‌های تحت هژمونی در راستای تأمین مواد خام اولیه و سکونتگاه‌های انسانی جدید متناسب با فزاینده جمعیت روبه‌رشد در زیست‌بوم‌های صنعتی امپریالیستی و تئوریزه‌شدن القای سلطه بر دیگری شیء‌انگاری شده به‌عنوان نیروی کار رایگان در چرخه فرآوری محصولات کشاورزی و تسریع فرایند بهره‌وری صنایع پیشرفته جوامع غربی به‌مثابه ابزار کنش‌یار (کاتالیزور)^۳ و نیز ضرورت تسخیر مستعمره‌های جدید جهت سرمایه‌گذاری اقتصادی و کاربرد آن به‌عنوان بازار فروش فرآورده‌های دنیای مدرن از یک‌سو و به‌کارگیری آن به‌عنوان نقاط راهبردی در راستای دفاع از منافع دولت استعماری^(۱۶) و دستیابی به مستعمره‌های جدید با بینش مستعمره‌سازی سرزمین‌های همجوار از سوی دیگر، دیباچه ورود به عصر استعمارگری با تصرف و تحت سلطه قرار دادن سرزمین‌ها و جزایر دورافتاده از طریق دست‌یازیدن به نیروی نظامی و ساخت‌دهی مستعمره‌هایی بود که گلوگاه حیاتی اقتصاد و پُل ارتباطی میان دامنه‌ای ناگسسته از سرزمین‌هایی بود که ساحت نافرخی و برخوردتیدگی برآمده از تک‌سازواره‌ای جغرافیایی نافرخی می‌بخشید و در انگاره دورنگری دولت استعماری، امکان الحاق آن به محدوده تحت سلطه امپراطوری استعماری وجود داشت.

طرح‌واره مصلحت‌گرای ماکیاولیستی به‌عنوان پس‌زمینه شناختی در آینده‌پژوهی خاورشناسان و تئورسین‌های بریتانیایی و فرانسوی در خوانش خاورمیانه به‌عنوان منطقه فراراهبردی^۴ و دروازه ورود به گستره‌ای فراخ از سرزمین‌های

1. Organisms
2. Heterotroph
3. Catalyseur
4. Ultra strategic

ناشناخته و مناطق جغرافیایی دارای موقعیت ژئوپولیتیک از یک سو و ضرورت پیکربندی ساختار سیاسی- نظامی خاورمیانه در همگرایی با ایدئولوژی نازیسم‌ستیزی و تقابل‌گرایی با نفوذ آلمان در کشورهای منطقه در جریان جنگ جهانی اول از سوی دیگر، آهرم پیشران در گسیل داشتن امپراطوری‌های استعماری بریتانیا و فرانسه به خاورمیانه و اشغال نظامی نقاط استراتژیک در منطقه بود. از دیگر سو، بسیاری از کشورهای خاورمیانه به سبب حائل شدن در نوار مرزی آسیا و آفریقا و شبه قاره هند، پُل ارتباطی ناگسستی در اتصال بین‌قاره‌ای بودند که در صورت تحت سلطه قرار گرفتن، شبکه‌ای درهم‌تنیده از مسیرها و بافتارهای به‌هم‌پیوسته استعماری را ساخت‌دهی می‌کردند. افزون بر این، نگرش کمپانی‌های استعماری به کشورهای شرقی به‌عنوان بازار فروش^(۱۷) فرآورده‌های غربی و تبدیل جوامع سنتی آرگانیک به جوامع مصرف‌گرای وابسته به تولیدات جهان سرمایه‌داری، پس‌زمینه انگیزشی ثانویه در استعمار و اشغال این سرزمین‌ها بود که به نوبه خود، روند تفاضلی صدور سود و سرمایه از شرق و انباشت آن در غرب را تسریع می‌نمود.

در دوره سلطه امپراطوری استعماری بریتانیا بر خاورمیانه، کردستان از جمله سرزمین‌هایی بود که به سبب واقع شدن در موقعیت راهبردی و جغرافیایی- سیاسی به‌عنوان شاهراه ارتباطی میان کشورهای مختلف و دسترسی به آب‌های آزاد از مسیر دریای مدیترانه، تحت اشغال و استعمار قرار گرفت^(۱۸). این امر، زدودن بکارت از دامن سرزمینی بود که در امتناعی آمیخته با عصیان، از آمیزش با دنیای استعماری غرب تبری می‌جست. در بخشی از رمان دختر کاه‌فروش، *نَبَر گوران* به تصویرسازی هژمونی‌گستردن دولت‌های استعماری همچون بریتانیا بر مناطق مختلف خاورمیانه از جمله کردستان با کاربست نیروی نظامی و تصرف و اشغال سرزمین‌های حاصلخیز و الحاق آن‌ها به قلمرو امپراطوری و کنترل مستعمره‌ها با توسل به زور سرنیزه و خشونت و به‌کارگیری ثروت‌های آنان به‌منظور تقویت قدرت نظامی خویش می‌پردازد:

«دولت‌های استعماری به خاورمیانه روی آورده بودند و با توسل به قدرت نظامی، ملت‌ها را تحت سلطه خود قرار می‌دادند و از مستعمره‌ها سود می‌بردند و خود به میراث‌خوار منابع آنان تبدیل شده بودند» (*گوران*، ۲۰۲۲، ص. ۲۹۳). «پادشاهی بریتانیا بزرگ‌ترین امپراطوری است و بیشترین سرزمین‌ها را تسخیر و اشغال کرده و بیشترین مناطق خاورمیانه به‌ویژه سرزمین‌هایی که پُربرکت و حاصلخیز هستند - همچون کردستان - را تحت سلطه قرار داده و به قلمرو امپراطوری خویش ملحق ساخته است. در آن زمان، ثروت و دارایی مستعمره‌ها را برای تقویت و افزودن نیروی نظامی خود به کار برده و حکومت نظامی را بر ساکنان مستعمره‌ها تحمیل نموده است» (*گوران*، ۲۰۲۲، ص. ۳۶).

در انگاره خردگرایی مبتنی بر دوران‌دیشی دولت استعماری بریتانیا از تبارشناسی کشورهای خاورمیانه به‌عنوان نقاط استراتژیک در هزارتوی درهم‌تنیدگی مرزهای جغرافیایی و کارکرد زیست‌بوم‌های ژئوپولیتیک به‌مثابه کانال‌های ارتباطی در ایجاد پیوستارهای اقلیمی به‌هم‌بافته، بینش فراسونگری در کاوش برون‌رفت‌گاه‌های راهبردی و رویکرد کارکردگرایی بر اساس الگوی ساخت‌دهی مستعمره‌های زنجیره‌وار نهفته بود که از یک‌سو، گسستگی دامنه‌های جغرافیایی نافراخ و دستیابی به حلقه‌ای نامتناهی از مرزها را در پی داشت و از دیگر سو، القای سلطه بر گستره‌ای وسیع از مستعمره‌ها و سرزمین‌های تحت‌الحمایه را میسر می‌نمود. از این رهیافت، کردستان با قرار گرفتن در مرکز ثقل چهارضلعی عراق، سوریه، ترکیه و ایران، عنصر کاتالیزور و حلقه وصلی در تسهیل دسترسی دولت‌های استعماری به سایر سرزمین‌های خاورمیانه بود و از سوی دیگر، با واقع شدن در نقطه استراتژیک نوار آبی منتهی به دریای مدیترانه، اندام‌واره‌ای حیاتی در تداوم جهش نبض چرخه اقتصادی-نظامی امپراطوری‌های استعماری-همچون بریتانیا- تلقی می‌شد که برون‌داد چنین خوانشی، اشغال و مستعمره‌قرار دادن کردستان توسط بریتانیا در سال‌های پس از جنگ جهانی اول بود.

۶-۲- غارت منابع و ثروت‌های سرزمین‌های گردنشین

کاوش‌های باستان‌شناسی و زمین‌شناسی خاورشناسان و پژوهشگران اروپایی در خاورمیانه در سده نوزدهم و بی‌بردن به لایه‌های نهفته تمدن‌های شرقی در ژرفای تاریخ مستور در سنگواره‌ها و ردیابی رگه‌های رسوبات نفتی ساخت یافته در هزاره‌های دیرین در جریان حفاری‌های زمین‌شناختی در واکاوی معادن و منابع طبیعی، پرده‌افکنند از سویه ناهویدای شرق در مالکیت بر میراث نهان و ناشناخته‌ای بود که روند ورود به دوره استعمارگری را سرعت می‌بخشید. از دیگر سو، دگردیسی جامعه اروپایی در فرایند پوست‌اندازی وارهیدن از طرح‌واره اقتصاد سنتی آرگانیک و زایش کارخانه‌ها و مراکز مکانیزه صنعتی، پویایی چرخه اقتصاد و تکنولوژی در جامعه ایستای غرب و فراز آمدن به عصر صنعتی شدن را در پی داشت. این صنعتی‌شدن، هم‌زمان با برافروختگی آتش جنگ جهانی اول و تداوم بی‌وقفه گردش آسیاب آن در اروپا و گسترش دامنه آن به سایر مناطق جهان بود. ادامه پویا پیش‌چرخ‌دنده‌های کارخانه‌های صنعتی و دوران چرخ‌های ماشین جنگ، مستلزم وجود منابع نامیرای انرژی در راستای تأمین سوخت مورد نیاز ابزارهای مکانیزه، هواپیماها، کشتی‌ها و صنایع جنگی بود. این وابستگی حیاتی اندام‌واره‌های پیکره مدرن اروپایی به سازواره زاینده و خودبسنده شرقی، نگاه خیره دولت‌های استعماری را به منابع نفتی خاورمیانه معطوف داشته^(۱۹) و سرازیر شدن

کمپانی‌های استعماری به خاورمیانه و فزاینده‌ی رقابت در دستیابی به منابع انرژی را در پی داشت که ره‌آورد آن، اشغال مناطق ثروتمند و نفت‌خیز و چپاول منابع طبیعی آن بود.

چرخش عقربه‌های قطب‌نمای امپریالیسم استعماری به سوی مدار صفر درجه کردستان در بحبوحه بحران‌های سیاسی- نظامی جنگ جهانی اول همزمان با پدیدارشدگی ساعت نحس طالع‌بینی خاورمیانه در اسطرلاب تقدیرنگر بر مبنای خوانش فرائتحلیل‌گرایانه از گونه‌شناسی چینش نیروهای دولت‌های استعماری و آغاز کاستی‌گرایی فروغ‌هور بخت امپراطوری عثمانی در ساعت صفر روند معکوس هستی‌رو به زوال آن، برون‌داد پس‌زمینه‌شناختی سیاستمداران جهان سرمایه‌داری از سرزمین‌های گردنشین به‌عنوان لایه‌های زمین‌شناختی ساخت‌یافته بر منابع تجدیدنپذیر و انرژی‌های فسیلی به‌ویژه نفت و ذخایر طبیعی تأمین‌کننده انرژی مورد نیاز صنایع کشورهای استعماری بود^(۲۰) (همچنان‌که کردستان با پیشینه دیرینه‌شناسی چندین هزارساله، دروازه ورود به عهد عتیق و پرده‌افکندن از نهم‌خانه گم‌گشته‌ها و ناگفته‌های هزاره‌های نخستین تمدن بشری با دارا بودن آثار باستانی گران‌بها و مستور در تلبار خاک‌ها و زمین‌های ناکاویده بود) که دستیابی به امتیاز بهره‌برداری و انتقال و فروش آن، فراچنگ آوردن ثروت بادآورده‌ای بود که پشتوانه پویایی چرخه ایستای اقتصاد دولت‌های استعماری در دوران جنگ جهانی بود.

در دوران جنگ جهانی اول، دولت استعماری انگلیس بیشترین سهم را در چپاول منابع نفتی کردستان و کنترل بازارهای بین‌المللی انرژی از طریق در قبضه افکندن ذخایر بادآورده نفت داشت. چنین پروسه‌ای را که بخش گسترده‌ای از آن شامل انتقال نفت خام به کشورهای اروپایی بود، وجود مرزهای مشترک امپراطوری عثمانی با اروپا و نیز همدستی کمپانی‌های استعماری فرانسوی و انگلیسی در روند استخراج و پالایش و تاراج نفت کردستان تسهیل می‌نمود. *تَبَر گوران* در بخشی از *رمان دختر کاه‌فروش*، از خلال نگاهی تاریخی به حضور استعمارگران انگلیسی و فرانسوی در خاورمیانه، به تصویرسازی اشغالگری و سلطه آنان بر کشورهای منطقه از جمله کردستان، با برنامه‌ریزی در جهت حضور درازمدت به‌منظور تاراج منابع نفتی آن می‌پردازد:

«پس از یافتن نفت در مناطق بیابانی خاورمیانه و شناسایی آن به‌عنوان سرچشمه انرژی، دولت‌های استعمارگر سعی در اشغال و استعمار این مناطق داشتند» (*گوران*، ۲۰۲۲، ص. ۲۹۰). «در زمان جنگ جهانی، امپراطوری بریتانیا و فرانسه، خاورمیانه را تحت سلطه خویش درآوردند. به منابع نفتی و زیرزمینی آن نیاز داشتند. از طریق نیروی نظامی، در چندین سرزمین همچون کردستان نفوذ کردند. قصد داشتند به بسترسازی برای حضور بلندمدت در منطقه بپردازند تا صدها سال، منابع نفتی و زیرزمینی این سرزمین‌ها را به کشورهای خود انتقال دهند و در کنار آن، جوامع استعمارزده

را وادار سازند که همواره به همکاری و مساعدت استعمارگران نیازمند باشند» (گوران، ۲۰۲۲، ص.

(۱۲۷).

برون جهیدگی اُختاپوس بر خودتافته و درخویش خزیده غربی و تلاقی همساز و تکامل‌گرا با گونه همگون استعماری در فرایند برهم‌کنش^۱ انگل‌واره‌های کولونیالیستی در روند بازتعریف چرخه زیستی بر اساس تاراج بوم‌سازگان شرقی خوداتکا^۲ و تغییر جریان انباشتگی سرمایه بر مبنای فرایندگی سیر تصاعدی انتقال ثروت از شرق به غرب، ره‌آورد بیش‌گشگر استعماری در تلقی آینده‌نگرانه از خاورمیانه به‌مثابه کانون منابع طبیعی و سوخت‌های فسیلی با دارا بودن رگه‌های سرشار نفت در ژرفای لایه‌های زیرزمینی بود. چنین نگرشی که برآمده از واکاوی‌های زمین‌شناختی در سال‌های قبل از جنگ جهانی اول در سرزمین‌های شرقی از قبیل کردستان و متعاقباً بنیان نهادن سازه‌های اکتشاف و استخراج نفت و تأسیس سایت‌های بهره‌برداری از منابع زیرزمینی در روند پیشبرد پروژه بلندمدت سیاست‌های امپریالیستی بود، در سال‌های جنگ جهانی و پس از آن هم‌زمان با حضور امپراطوری بریتانیا در سرزمین‌های گردنشین و میلیتاریزاسیون و کنترل آن با کاربست نیروی نظامی، به غارت گسترده ذخایر نفتی کردستان از طریق مالکیت انحصاری بر چاه‌های نفت انجامید.

۳-۶- تعیین حاکمان دست‌نشانده

ضرورت ساخت‌یابی حکومت ملی بر سنگ بنای همگونی نژادی و ایدئولوژیک میان دولت و ملت در راستای مشروعیت بخشی به حکومت مرکزی و بحران مشروعیت دیگربودگی استعمارگر در مستعمره بر مبنای هویت آغازین به‌عنوان اشغالگر و زخم چرکین ریشه‌دار در کالبد استعمارزده در فرایند دگرذیسی دیگری بیگانه به صاحب سلطه در سرزمین‌های اشغال‌شده و متعاقباً احساس ناخرسندی برآمده از حضور استعمارگر در سرزمین مادری و نیز هزینه‌های سرسام‌آور بقای سلطه استعماری و نیروهای نظامی در مستعمره، مطرح‌شدن جایگزینی دولت مرکزی دست‌نشانده به‌جای سلطه مستقیم بر مستعمره و پیشبرد استراتژی تحت‌الحمایگی را در پی داشته است. در چنین فرایندی که با خروج نظامی و اعمال هژمونی غیرمستقیم استعمارگر بر مستعمره همراه است، حاکمان بومی دست‌نشانده در رُخ‌نمود، مستقل‌اند اما در رگ‌نمود^۳ و باطن، وابستگی ناگسستی و بی‌قیدوشرط سیاسی- نظامی به متروپل امپریالیستی داشته و به‌عنوان غلامان حلقه‌به‌گوش و بردگانی در سیمای حاکم، نمایندگان دولت استعماری در

1. Interaction
2. Stand-alone
3. Genotype

مستعمره و مأمور اجرای سیاست‌های استعمارگران در سرزمین تحت‌الحمایه و حافظان منافع آنان در استمرار بخشیدن به روند صدور سرمایه از سرزمین تحت سلطه به مادرشهر کاپیتالیستی هستند^(۲۱). از این رویکرد، مستعمره، سرزمین اشغال‌شده توسط یک قدرت خارجی بیگانه نیست بلکه این حاکمان بومی و دست‌نشانده‌اند که زمینه‌های اشغال و استعمار آن را بسترسازی کرده‌اند و به تعبیر دیگر، مستعمره درختی است که خوره از خویشتن دارد.

تجربه زیسته دیگربودگی دولت استعماری بریتانیا در خاورمیانه و گریزناپذیری باتلاق‌وارگی مستعمره‌ها در روند نهادینه‌شدگی^۱ پردرگیری^۲ در ناخودآگاه جمعی قطب همگرایی شرقی در تعامل تضادگرایی دیالکتیکی با سوئیة ناهمگون و واگرایی استعماری در جریان پدیدارشدگی بیگانه‌هراسی^۳ فویبایی به‌مثابه طرح‌واره شناختی^۴ برآمده از تلاقی خود شرقی و دیگری غربی در فرایند استعمارگری و استعمارزدگی و نیز فزاینده‌گی چرخه فرسایشی تقلاقی بقای سلطه از طریق کاربست نیروی نظامی، پنداره سلطه‌گری سیاستمداران بریتانیایی را به آلت‌ناتیوسازی تحت‌الحمایگی مستعمره‌ها و ادامه پروسه استعمار از طریق حاکمان بومی دست‌نشانده سوق داد. برآیند چنین رویه‌ای، زایش رژیم‌های به‌ظاهر مستقل اما کاملاً وابسته در مستعمره‌های استراتژیک همچون عراق و به رسمیت شناختن استقلال آن‌ها مشروط به استمرار سرسپردگی و وابستگی حاکمان دست‌نشانده به امپراطوری انگلیس در چارچوب سیستم تحت‌الحمایگی بود^(۲۲) که در واقع، از خلال جهش دگر قالب^۵ در ساختار ماهوی حاکمیت سرزمین اشغال‌شده پیشین از مستعمرگی به تحت‌الحمایگی، زمینه ادامه زنجیره وابستگی در مدل مرکز-پیرامون را بسترسازی می‌نمود.

سیاست انگلیسی‌ها پس از خروج نیروهای نظامی این کشور از سرزمین‌های گردنشین، پیشبرد استراتژی تحت‌الحمایگی از طریق شیوخ و رؤسای قبایل بود^(۲۳) که در قبال پشتیبانی و حمایت امپراطوری بریتانیا از خود و دریافت اسلحه و امکانات نظامی، سیاست‌های این دولت را در نواحی تحت نفوذ خویش اجرا نموده و سایه ناهویدای این امپراطوری در کردستان بودند. تَبَزْگوران در بخشی از رمان دختر کاه‌فروش به تصویرسازی سیاست تحت‌الحمایه قرار دادن مناطق مختلف خاورمیانه از جمله کردستان توسط امپراطوری بریتانیا پس از خروج نظامی و تغییر سیاست سلطه مستقیم بر مستعمره‌ها و به‌کارگیری حاکمان و رؤسای محلی برای ادامه نفوذ و سلطه در این سرزمین‌ها می‌پردازد:

1. Institutionalization
2. Exclusionism
3. Xenophobia
4. Cognitive scheme
5. Frameshift mutation

«آن قدر که برای دولت‌های استعماری بریتانیا و فرانسه و نیروهای نظامی‌شان ممکن بود، در خاورمیانه و سرزمین‌هایی همچون کردستان ماندند. زمانی که از حضور فیزیکی خود احساس ترس کردند، با حاکمان و صاحبان قدرت محلی همدستی و توافق کردند و آنان را به‌عنوان نمایندگان خود تعیین نمودند. دیگر نیازی به این نداشتند که نیروهای نظامی‌شان با هزینه‌های هنگفت در آن سرزمین‌ها باقی بمانند. هرچه امپراطوری‌های استعماری اراده می‌کردند، حاکمان و رؤسای محلی انجام داده و اجرا می‌نمودند و در مقابل کسب حمایت دولت انگلیس، ثروت‌ها و منابع سرزمین خود را به امپراطوری بریتانیا می‌بخشیدند» (گوران، ۲۰۲۲، ص. ۱۲۷).

فراسوی سیاست به خود و انهادن مستعمره‌ها با کاربست استراتژی دولت در سایه و ساخت‌دهی سرزمین‌های تحت‌الحمایه و کنترل آن از طریق مهره‌واره‌های سیاسی بومی و وابسته به متروپل کاپیتالیستی، برآیند انگاره خردگرایی لزوم وارheidن از مستعمره‌ها در پی دگرذیسی تدریجی آن‌ها به مرداب‌واره‌های زیست‌ناپذیر در فرایند ناسازواری بیگانه تسخیرگر هژمونی‌گرا و بومی تسخیرشده هژمونی‌ستیز و به تبع آن، اقتضای اندیشه‌ورزانه ضرورت اجتناب از آمیزش اجتماعی-سیاسی و سلطه مستقیم در نتیجه مبادرت استعمارزدگان به طرد و بایکوت استعمارگر و نیز عقلانی‌نبودن حضور نظامی در مستعمره بر مبنای سنجه مصلحت‌گرایی اقتصادی با سنجش هزینه‌های هنگفت بقای نیروهای نظامی در سرزمین‌های تحت سلطه بود. از این رویکرد، کردستان و مناطقی دیگر از خاورمیانه که تحت هژمونی امپراطوری استعماری بریتانیا بود، در فرایند تحت‌الحمایگی به برخی از رؤسای قبایل و حاکمان بومی دست‌نشانده سپرده شده که دیدگان بینای دولت انگلیس در مستعمره‌های پیشین و نمایندگان آن در اجرای سیاست‌های مادرشهر استعماری بوده و روند ادامه صدور سرمایه و ثروت از سرزمین‌های تحت‌الحمایه به مرکز امپریالیستی و جای پای نامحسوس امپراطوری انگلیس در مناطق تحت حاکمیت خویش را تحکیم می‌بخشیدند.

۴-۶- قرارداد سایکس پیکو و چندپارگی مرزهای کردستان

درهم‌تیدگی لایه‌های جغرافیایی و بافتار سیاسی سرزمین‌های تحت سلطه امپراطوری عثمانی و ضرورت گسسته‌سازی اندام‌واره‌های ژئوپولیتیک آن در سناریوی کولونیاالیستی در افق پیش روی پس از جنگ جهانی اول در راستای معادله توازن قدرت استراتژیک میان قطب‌های همبافت استعماری از یک سو و رمیدگی خاطر سیاستمداران امپریالیسم در هزارتوی دغدغه بی‌وقفه زایش اقلیم‌های سیاسی گسسته و وارهیده از مرکز در فرایند واپاشیدن ساختار هرواره امپراطوری عثمانی و متعاقباً سربرآوردن پیوستارهای دولتی به‌عنوان قدرت‌های منطقه‌ای با ماهیت انعطاف‌ناپذیری در تعامل با متروپل‌های استعماری از سوی دیگر، ترسیم نقشه راهبردی خاورمیانه جدید و تقسیم

مرزهای جغرافیایی پس از فروپاشی دولت عثمانی را در پی داشت. از این رویکرد، در فراسوی نگرش امپراطوری‌های استعماری از ساخت‌دهی مرزهای جدید خاورمیانه، سوق دادن جوامع ایتیککی همگرا به سوی گسستگی و واپاشی در مرزهای سیاسی چندپاره و ساختارهای جغرافیایی ازهم‌گسسته و بسترسازی در جهت تحت کنترل درآوردن گرایش‌های ملی‌گرایانه مرکزگرای و استعمارستیز نهفته بود. افزون بر این، مالکیت همگون دولت‌های استعماری بر منابع طبیعی و نفتی خاورمیانه در جریان تقسیم غنایم پس از فروپاشی دولت عثمانی و دسترسی به بنادر و مکان‌های تجاری و ایجاد خطوط راه‌آهن، از اهداف پشت پرده انعقاد قرارداد سایکس‌بیکو در راستای همگرایی استعماری در بهره‌برداری اقتصادی همسان از ذخایر و ثروت‌های سرزمین‌های تحت سلطه و زمینه‌سازی در جهت تداوم چرخه انتقال سرمایه از پیرامون به مرکز بود.

پس‌زمینه شناختی امپراطوری‌های استعماری از مردم‌گرد به‌عنوان سازواره‌های ناسازوار در تقابل‌گرایی با ساختار دولت مرکزی و هیستری فویایی و روان‌پیش‌گونه^۱ سیاستمداران امپریالیسم از پدیدارشدگی دولتی‌گردی با ماهیت و گش سیاسی پیش‌بینی‌ناپذیر^(۲۴) در بازی شطرنج سیاسی خاورمیانه در روند خودسازماندهی و برون‌تافتگی جامعه پارتیزان درون‌تافته در چرخه پوست‌اندازی چریک‌های‌گرد و متعاقباً سربرآوردن ارتش متحدالشکل و تکامل‌گرای‌گرد بر مبنای زنجیره الگوریتمی دولت مرکزی مستقل و برهم‌زدن معادله سیاسی تئوریزه‌شده در گفتمان استعماری مبنی بر چیدمان جغرافیایی خاورمیانه جدید از طریق بازیابی و بازتعریف مرزهای جغرافیایی ازهم‌گسیخته سرزمین‌های گردنشین و ادغام عناصر پازل چهارپاره وپاشیده آن در یک کولونی هندسی همگن، تئوریسین‌های سیاسی بریتانیا و فرانسه را به‌ضرورت تقسیم کردستان میان اُختاپوس‌واره استعماری احاطه‌یافته بر آن سوق داد^(۲۵). سوئی دیگر تجزیه بافت‌های همبند کردستان، گره‌خوردگی منافع اقتصادی کمپانی‌های استعماری به میدان‌های نفتی و گلوگاه‌های تجاری سرزمین‌های گردنشین و کاربست موقعیت استراتژیک آن در حفظ منافع سیاسی- نظامی انگلیس و فرانسه در بقای هژمونی و ژاندارم‌گری در خاورمیانه و نیز به‌کارگیری شریان جغرافیایی کردستان به‌عنوان قلب تپنده در دسترسی به سرزمین‌های تحت‌الحمایه بود.

ره‌آورد طرح‌ریزی نقشه خاورمیانه جدید در قرارداد سایکس‌بیکو، تجزیه قلمرو جغرافیایی ملت‌های متمدن و کهن و قرار گرفتن آنان در زیر سنگ آسیاب خردکننده سلطه نژادهای مهاجر و تغییر مسیر سرنوشتشان در فرایند لگدمال شدن هویت و فرهنگ ملت‌های زیردست و همگون‌سازی و ادغام آن‌ها در فرهنگ و زبان اقوام صاحب هژمونی بود.

مردم گرد از جمله ملّت‌های اصیل و ریشه‌دار خاورمیانه بودند که سرنوشتشان در مسلخ منافع قطب‌های امپریالیستی قربانی گشته و به کوره‌راه نسیان سپرده شد و با سرگستگی در ورطه هویت بدون ملیت، هر دم، آسیاب تاریخ، آنان را از ویرانه‌ای به بیغوله‌ای دیگر در سرای خراباتی تسخیرگران چنبره‌زده بر میراث بادآورده چند هزارساله مردم گرد آفکنده و آنان را به خاکستر نشینان بی‌خویشتن در سرزمین از خود بیگانگان بیگانه‌افتاده در سردابه تاریخ معاصر بدل ساخت. در نگاره‌ای از رمان دختر کاه‌فروش، نیز گوران به تصویرسازی منفعت‌طلبی ماکیاولیستی بریتانیا و فرانسه در ترسیم نقشه خاورمیانه جدید و پشت پا زدن به آینده سیاسی نژادهای باستانی ساکن در این منطقه پرداخته و تباهی سرنوشت ملّت‌های دیرین خاورمیانه همچون مردم گرد در جریان تقسیم سرزمینشان میان عرب‌ها و ترک‌ها و تبدیل شدن به طبقه فرودست و تحت سلطه در ساختار اجتماعی-سیاسی و بازیچه قرار گرفتن هستی‌شان در گردابه قمار نظام کاپیتالیستی را نگارگری می‌کند:

«در نقشه جدید خاورمیانه، به دلیل معاهده میان امپراطوری بریتانیا و فرانسه، مناطق مختلف میان چندین بخش تعیین شده، تقسیم شد. ملّت‌هایی که کوچک بودند و میان مناطق تقسیم شده قرار گرفتند، چند برابر کوچک‌تر شدند و در نقشه جدید، به زیردست برخی از ملّت‌های فرادست بدل گشتند. ملّت‌های بزرگ نیز نقشه خود را تعیین کرده و با نهایت خشم و قدرت به سرکوب اقوام کوچک پرداختند و تلاش نمودند که زبان و فرهنگ و میراثشان را از بین برده و آنان را در هویت خود ذوب کنند. گردها یکی از ملّت‌های دیرینه و دارای قدمت و تمدن بودند که سرزمینشان میان دیگران تقسیم شد. عرب‌ها و ترک‌ها که ساکنان اصیل میان‌رودان نیستند و از راه غصب و تصرف به این منطقه آمده‌اند، به صاحب نقشه و دولت تبدیل شده و گردها را تحت سلطه درآوردند. منفعت اروپایی‌ها در این بود که گردها را به این مصیبت مبتلا سازند» (گوران، ۲۰۲۲، صص. ۹۲-۹۳).

خزیدن امپراطوری عثمانی در پیله نشکافته شفیگی^(۲۶) پس از دیرپایی چرخه تباهی و جهش امپراطوری‌های استعماری و دگرپسویی به کرم‌واره خودآفکنده بر کالبد بر خودتنیده خاورمیانه در بحبوحه طنین انداز شدن ناقوس جنگ جهانی اول در پی پردازش لایه‌های زیرین پاپیروس برجامانده از گوردخمه و پاشیده دولت عثمانی و ژرف‌نگری در افق سیاسی فرارو با پیش‌فرض پدیدارشدگی ریزسازواره‌های^۱ جغرافیایی در مرحله فروپاشی و ازهم‌گسستگی ساختار همگرای امپراطوری عثمانی، ترسیم نقشه جدید خاورمیانه و تجزیه و چندپارگی مرزهای سرزمین‌های گردنشین میان بریتانیا و فرانسه و فراقکنی تقدیر کردستان به بن‌بست هیچ‌انگاری و نسیان و گم‌گشتگی در پستوی حافظه تاریخی را

در پی داشت. خوانش عقل‌گرایانهٔ تئوریسین‌های اروپایی از موقعیت ژئوپلیتیک کردستان در بیش‌آینده‌پژوهانهٔ استعماری مبنی بر نامیرایی جایگاه استراتژیک آن در تسهیل دسترسی به مستعمره‌ها و ایجاد هم‌افزایی میان سرزمین‌های تحت‌الحمایهٔ شرقی و پویایی بی‌وقفه در فروکافت^۱ انتقال و تبادل کالا به‌عنوان گلوگاه خودبسندۀ اقتصادی، پیش‌رانهٔ انگیزشی ناخودآگاه جمعی دولت‌های استعماری در گسسته‌سازی مرزهای جغرافیایی کردستان و تقسیم کالبدِ درهم‌تافتۀ آن در جریان قرارداد سایکس‌پیکو بود. سویهٔ ماورایی معاهدهٔ سایکس‌پیکو، استرس پارانوئیدی^۲ قطب‌های استعماری از زایش ققنوس‌آسای کردستانی مستقل در فرایند همگرایی اندامگان چهارپارهٔ ازهم‌گسیختهٔ آن و سر به‌عصیان برآوردن در گفتمان خود و دیگری در تقابل‌گرایی ایدئولوژی استعمارزدهٔ کرد با استعمارگر هژمونی‌گرا به‌عنوان نیروی پسرانهٔ سلطه‌ستیز و متعاقباً هژمونی‌زدایی از کولونیالیسم بریتانیایی و مشروعیت‌زدایی از انگارهٔ مالیخولیایی ضرورت تداوم تحت‌الحمایگی و وابستگی به متروپل استعماری بود.

۷- نتیجهٔ پژوهش

رمان دختر کاه‌فروش تصویرگر پیامدهای سلطهٔ کولونیالیسم بریتانیایی بر کردستان و فروپاشی مرزهای جغرافیایی سرزمین‌های گردنشین در پی انعقاد قرارداد سایکس‌پیکو و سوق دادن سرنوشت مردم کرد به سوی ورطهٔ گم‌گشتگی و چندپارگی هویت میان مرزهای سیاسی بر ساختهٔ دون‌پنداری دیگری شرقی و ابزارانگاری کالبد جغرافیایی خاورمیانه است. از این رویکرد:

خوانش همه‌سونگر دولت‌های استعماری از کلان‌ساختار اقتصادی، سیاسی و جغرافیایی سرزمین‌های گردنشین و نگرش عقل‌گرای مبتنی بر ژرف‌نگری در تفسیر کارکردگرایانهٔ لایه‌های ناهویدای بافتار استراتژیک کردستان و کاربست شاهراه ژئوپلیتیک آن در جهت تداوم هژمونی استعماری بر مناطق تحت‌الحمایه و مستعمره‌ها و تحلیل ساختارگرایانهٔ گلوگاه اقتصادی آن در دستیابی به بنادر و آب‌های آزاد بین‌المللی، اشغال کردستان توسط امپراطوری بریتانیا و القای سلطهٔ کولونیالیستی بر آن را در پی داشت.

وارونگی چرخهٔ زیستی دولت‌های اروپایی در روند دگردیسی درون‌تافتگی و خودبسندگی به برون‌تافتگی و دگرخوارگی به‌عنوان بسامد تغییر ساختار اجتماعی جامعهٔ آرگانیک به صنعتی و متعاقباً گره‌خوردگی دوران چرخ‌دنده‌های مدرنیسم غربی به منابع انرژی، هم‌زمان با فزاینده‌ی نیاز آزابۀ جنگ کشورهای درگیر در جنگ جهانی

1. Catalysis
2. Paranoid stress

اول به سوخت‌های فسیلی و نیز فراسونگری امپراطوری‌های استعماری در فراچنگ‌آوردن ذخایر نفتی بر مبنای آینده‌نگری ساخت‌یافته بر فراخوانش اقتصاد انرژی و منابع زیرزمینی در دورنمای سیاسی، اقتصادی و نظامی پس از جنگ جهانی، به چپاول منابع نفتی و طبیعی کردستان توسط دولت‌های استعمارگر همچون بریتانیا انجامید. برون‌داد فلسفه خردگرایی سیاستمداران بریتانیایی در تلقی درهم‌کنش حضور نظامی و بقای دیرپای استاتیکی در مستعمره با فرآیندگی هزینه‌های سلطه مستقیم بر سرزمین‌های گردنشین و گریزناپذیری روند تکاملی دست‌یازیدن استعمارزدگان‌گرد به طردگرایی و بایکوت در تعامل با استعمارگر در جریان سیر تصاعدی دگردیسی مستعمره به دوزخ‌واره بیگانه‌هراسی و استعمارستیزی در بازشناسی نشانگان کولونیالیسم بریتانیایی به‌عنوان زخم چرکین پینه‌بسته بر کالبد سرزمین مادری و نیز ضرورت تغییر استراتژی استعماری در جهت تداوم چرخه صدور سرمایه از مستعمره به متروپل با کاربست سیاست پرهیز از دخالت نظامی در کنترل کردستان، کُشگری استعماری با پیشبرد سیاست تحت‌الحمایه قرار دادن و سلطه غیرمستقیم بر سرزمین‌های گردنشین از طریق حاکمان بومی دست‌نشانده بود. ره‌آورد فراقطنی سرنوشت کردستان به دخمه نسیان در سردابه به‌خواب‌خفتگی وجدان کولونیالیستی و چندپاره‌سازی مرزهای سرزمین‌های گردنشین بر اساس طرح‌واره استعماری گسسته‌سازی پیوستارهای جغرافیایی همگرا، سرگردانی خویش‌انسان‌گرد در بی‌خویشتی خویش‌انسان‌گسسته و تباهی آینده سیاسی سرزمینی بود که بندبند وجودش در لابه‌لای بندهای گیوتین عهدنامه سایکس‌پیکو از هم‌گسسته و سرنوشت پسماندگونه خود و مردمش، در گردابه ازخودبیگانگی و ازخویش‌گسستی برآمده از بی‌هویتی ناشی از قرار گرفتن در زیر پرچم‌های چهارگانه چهار کشور، هر لحظه در آسیاب تاریخ، از مکانی به مکان دیگر آفکنده شد.

پی‌نوشت‌ها

۱. «استعمار نُو که هم‌زمان است با تجدید توجه به مستعمره‌ها، در واقع از سال‌های ۱۸۷۰ - ۱۸۸۰ به بعد شروع شده و دقیقاً به نفوذ و تسلط در آسیا و آفریقا مربوط می‌شود» (Collins Encyclopaedia, 1972: Vol. 12/358).
۲. یکی از عملکردهای راهبردی امپریالیسم و استعمار در القای سلطه، «بسط هویت‌های بی‌بنیاد و تخریب هویت‌های ریشه‌دار است» (امیدی، ۱۳۸۷، ص. ۱۹) زیرا «بدون هویت، جامعه‌ای وجود نخواهد داشت و بحران هویت و معنا، زندگی اجتماعی را به‌صورتی جدی مختل می‌کند» (گل‌محمدی، ۱۳۹۶، ص. ۲۴۸).
۳. «بَتر گوران»، شاعر و نویسنده و روزنامه‌نگار گرد، زاده ۱۷ ماه می ۱۹۷۷ در منطقه بیاره واقع در اقلیم کردستان است. وی حرفه نویسندگی را با روزنامه‌نگاری آغاز کرد و به دلیل شرایط دشوار کردستان در سایه هژمونی رژیم بعث، مدتی در

کمپ‌های ایران به سر بُرد. از جمله آثار وی می‌توان به چشم‌آبی درسیم، شاهزاده‌اُورفا، مَندان گُل فروش، لبِ مرز، امیرنشین خاک و غبار، مزایار شنگالی، شاه‌نشین اکباتان و میخانه‌ اورتینه اشاره کرد. نگاه ژرف وی معطوف به واکاوی بحران هویت در اراضی اشغالی کردستان تحت هژمونی دولت‌های توتالیتَر و فاشیستی و بازنمایی رنج‌های برآمده از آن در لابه‌لای خطوط نگاره‌هایی است که خواننده را در کوچه‌پس‌کوچه‌های جغرافیای چندپاره و ازهم‌گسسته کردستان، به ژرف‌نگری در بحران‌های انسانی-سیاسی سایه‌افکنده بر سرنوشت مردم گُرد فرامی‌خواند.

۴. ابزارانگاری یا شیء‌انگاری اصطلاحی است که آنتونی گیلنز از آن برای تعبیر از نگرش ابزارِ به انسان، بهره‌می‌گیرد (گیلنز، ۱۳۹۷، ص. ۲۰۰).

۵. اسماعیل آقا سمکو رهبر ایل شکاک در قیام علیه دولت قاجار بود که پس از قتل برادر بزرگش جعفر آقا به دست نظام‌السلطنه حکمران تبریز، ریاست ایل شکاک و رهبری شورش در تقابل با حکومت مرکزی را به عهده گرفت. «حرکت سمکو را می‌توان به‌عنوان آخرین حرکت جدی ایلی و درعین حال به‌عنوان نخستین حرکتی در نظر گرفت که ایدئولوژی و مشروعیت خود را از مسأله هویت‌خواهی قومی-سیاسی گُردها کسب می‌نمود» (آقاجری و برفروخت، ۱۳۹۷، ص. ۳۰). «حرکت سمکو نه‌تنها نقطه عطف آغاز پیدایی ناسیونالیسم به‌عنوان عاملی مشروعیت‌بخش در فضای کردستان ایران بلکه هم‌زمان التقاط‌دهنده اندیشه‌ی نُو ناسیونالیستی با ساختار سنتی جامعه کردستان ایران بود» (برفروخت، ۱۳۹۶، ص. ۱۶۷). «روای ای والای سمکو تشکیل یک دولت مستقل برای مردم گُرد بود» (کوچرا، ۱۳۷۷، ص. ۳۵).

۶. استعمار و امپریالیسم غیرقابل تفکیک هستند و مکمل یکدیگرند. امپریالیسم یک سیاست است و استعمار جنبه عملی این سیاست در صحنه واقعیت است.

۷. منظور از مانویایی، منطق مبتنی بر دوپارگی و تقسیمات دوبخشی است.

۸. «بزرگ‌ترین محوریت استعمارزده، جدا افتادن از تاریخ است. دستگاه استعمار، از هر نوع شرکت آزادانه استعمارزده در امور جلوگیری می‌کند و او را از اتخاذ تصمیم در مورد سرنوشت جهان و سرنوشت خویش یا عهده‌دارشدن مسئولیت‌های تاریخی منع می‌نماید» (متی، ۱۴۰۰، ص. ۱۱۹).

۹. آسیمیلیسیون یا همگون‌سازی فرهنگی، «فرایندی است که در آن، فرهنگ اقلیت همانند فرهنگ غالب می‌شود یا ارزش‌ها و رفتارها و عقاید آن را می‌پذیرد» (Spielberger, 2004, p. 615).

۱۰. طردگرایی واکنش ستیزه‌جویانه و «ایدئولوژی و عمل سیاسی حذف افراد از جامعه به‌ویژه در زمینه ناسیونالیسم قومی، نژادپرستی، بیگانه‌هراسی و بیگانه‌ستیزی است» (Nicholson, 1994, p. 49). در ادبیات انقلابی، طردگرایی واکنشی است در جهت زدودن هژمونی دیگری بیگانه یا استعمارگر از صحنه جامعه استعمارزده که غالباً با طرد اجتماعی، قطع رابطه اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی توأم است و همواره با کنش خصومت‌آمیز همراه است.

۱۱. در حقیقت، «این قرارداد توطئه بریتانیای کبیر و فرانسه برای واپاشی امپراطوری عثمانی بود» (واگنر، ۲۰۱۵، ص. ۹۰).

۱۲. «کنفدراسیون عبارت است از اتحاد چند دولت برای همکاری و دفاع متقابل. کنفدراسیون دارای قدرت مرکزی مسلط بر اتباع دولت‌های متحد نیست و دولت‌های عضو در سیاست خارجی و داخلی خود آزادند. کشورهای عضو کنفدراسیون در روابط بین‌المللی به‌صورت کشورهای جداگانه باقی می‌مانند اما جنگ را میان خود تحریم می‌کنند» (آشوری، ۱۳۵۳، ص. ۱۳۹). در این سیستم، «قسمتی از وظایف دولت‌های متفق به یک هیأت مرکزی مشترک واگذار می‌شود» (بارز، ۱۳۸۵، ص. ۱۷۳).

۱۳. شاید بتوان حدیث نفس و نجوای ناشنیده دختر کاه‌فروش در خطاب به عاشق زار و نزار و پریشان‌خاطرش را در مناجات زیر یافت که همدم روزگار تنهایی و افسردگی‌اش بوده است: «تو را می‌گویمت! که گل‌واژه‌ها را به سجده در میقات می‌خوانی. نگاه شب، عاری از ترنم مانده است و نگاه خیره و منتظر من، برجامانده در نگاره‌ای ابدی که تو قلم زدی. در قفس‌واره بی‌انتهای خویش، گیسوانم را به پرچم سرزمینی به‌خون‌آغشته بدل ساخته‌ام. آن روز که مرا فرصت وداع نبود، غزلواره ابدیتِ فقدان را در ساحت لایتناهی گم‌گشتگی سرودم. مرا یاد آر که زنجیر میثاق ناگسستگی تو بر کالبد دارم. من همان دختر کاه‌فروشم که هستی‌ام در میان کاه و خاشاکِ طوفان روزگار بر باد رفت». شایان‌ذکر است که این عبارات، بخشی از متن رمان نیست و برآمده از پنداره نویسنده مقاله در خوانش لایه‌های عاطفی رمان و نوعی درون‌گرایی آمیخته با حس همدردی و همزادپنداری با انسان زخم‌خورده از پدیده استعمار و غرق‌گشته در گردابه از خودبیگانگی ناشی از پاپمال شدن هویت و عاطفه و کرامت انسانی در زیر چکمه استعمارگران است.

۱۴. پدیده استعمار همواره آمیخته با نگرشی نژادگرایانه در پست‌انگاری دیگری شرقی و انسانیت‌زدایی از وی به‌عنوان موجود دونمایه و فاقد صفات تمایزبخش انسانی و فاقد شایستگی احترام و کرامت در سلسله‌مراتب منزلت اجتماعی بوده است. برخی اندیشمندان سیاسی، استعمار و امپریالیسم را گره‌خورده به رویکردهای نژادگرایی و فاشیستی می‌دانند. «هانا آرنهت اعتقاد دارد که ایدئولوژی‌های نژادگرایی استعمار و امپریالیسم و ساختارهای ضد دموکراتیک سیاست امپریالیستی، آغاز شکل‌گیری فاشیسم بود و بر وجوه مشترک ایدئولوژیک میان طرز تفکر امپریالیستی و فاشیستی تأکید خاص داشت» (Arendt, 1951, p. 95). جرج لیختنهایم نیز استعمار و امپریالیسم را اساساً حاصل ملی‌گرایی افراطی تفسیر می‌کند و می‌گوید: «امپریالیسم به‌عنوان جنبش یا آن‌گونه که برخی ترجیح می‌دهند، به‌عنوان ایدئولوژی، خود را با ملی‌گرایی هماهنگ ساخت زیرا زمینه‌عامه‌پسند دیگری وجود نداشت» (Lichteheim, 1971, p. 81).

۱۵. «انسانیت‌زدایی (Dehumanization) تخطی از این باور اصولی است که همه انسان هستیم و در انسانیت اشتراک داریم. انسانیت‌زدایی می‌تواند نشأت‌گرفته از نفرت، شهوت یا بی‌تفاوتی باشد» (Haslam & Loughnan, 2014, p. 400). از رویکرد رفتاری، انسانیت‌زدایی بر خوردی نسبت به انسان‌ها است که شخصیت و انسانیت آن‌ها را انکار و تحقیر می‌کند و

از این نظر، متضاد شخصیت بخشی است. انسانیت‌زدایی نفی انسانیت از دیگران به منظور توجیه رنج و ستمی است که بر آنان تحمیل می‌شود و نگرستن و رفتار کردن با آنان به گونه‌ای که گویا آن‌ها فاقد توانمندی‌ها و شایستگی‌های ذهنی و احساسی هستند که یک انسان دارد. از این رویکرد، هر عمل یا اندیشه‌ای که یک انسان را ناتوانمندتر، بی‌درک و بی‌احساس‌تر، کمتر و بی‌کرامت‌تر از سایر انسان‌ها بداند، انسانیت‌زدایی تلقی می‌شود. «انسانیت‌زدایی درکی از قربانی است که موانع طبیعی رفتار خشونت‌آمیز را در فرد عامل خشونت، ضعیف می‌کند. در واقع، انسانیت‌زدایی به‌عنوان پدیده‌ای که در شرایط تعارض به طور مستقیم، رفتار خشونت‌آمیز را برمی‌انگیزد، شناخته می‌شود» (Kelamn, 1973, p. 36).

۱۶. «انحصارات مالی و صنعتی نیازمند توسعه ارضی بودند تا بتوانند به‌عنوان مناطق جدید سرمایه‌گذاری و منابع مواد خام و بازار فروش از آن‌ها استفاده کنند و نیز از طریق این توسعه، مواضع استراتژیک را که در جهت دفاع از امپراطوری مستعمراتی متشکله ضرورت داشت، به تصرف درآورند» (نکرومه، ۱۳۴۷، صص ۲۲).

۱۷. «اروپایی‌ها می‌خواستند از نظر اقتصادی جای پای برای خود در کردستان پیدا کنند. برای مثال، آلمانی‌ها قبل از جنگ جهانی اول، در کردستان ایران، شهر اشنویه را به مرکز خرید و فروش پشم تبدیل کرده بودند» (لازریف، ۱۹۴۶، صص ۲۴۷).

۱۸. «به طور کلی، تلاش‌هایی که برای اعمال سلطه انگلیس بر کردستان انجام گرفت، سه دوره زمانی را دربرمی‌گیرد. دوره نخست از پایان سال ۱۹۱۸ تا حمله عرب‌ها به تل‌عفر در ژوئن ۱۹۲۰ بود. در این سال‌ها، مأموران انگلیسی به دیدار رؤسای قبایل کرد می‌رفتند و از آن‌ها بیعت می‌خواستند. مرحله دوم که از تابستان ۱۹۲۰ آغاز شد و نزدیک دو سال به درازا کشید، جدی‌تر بود. در این دوره، حمله عرب‌ها از سوریه توأم با قیام‌های فرات سفلی و خروج نیروهای انگلیسی، دوباره کردستان را دستخوش ناآرامی کرد. در دوره سوم، از سال ۱۹۲۲ ترک‌ها شروع به تاخت‌وتاز در عراق کردند. این مرحله که می‌توان نامش را مرحله ترکی گذاشت، تا پایان ۱۹۲۵ ادامه یافت. انگلیسی‌ها تا سال ۱۹۳۲ که زمام امور را به دست حکومت جدید عراق دادند، توانسته بودند حاکمیتی عمومی در نواحی گردنشین برقرار کنند» (فیلدهاوس، ۱۳۹۵، صص ۶۹-۷۲).

۱۹. در پس‌زمینه اندیشه سلطه‌جویانه دولت‌های استعمارگر، فرآنگرشی که عامل کاتالیزور در تسریع فرایند چنگ‌انداختن بر مستعمره بود، ضرورت دستیابی به منابع زیرزمینی و مواد خام انباشت‌یافته در سرزمین‌های تصرف‌شده و صدور آن به بازارهای کشورهای صنعتی در چرخه تأمین منابع مورد نیاز کارخانه‌ها و افزایش تولید و متعاقباً انباشت سرمایه در جهان سرمایه‌داری بود.

۲۰. «کردستان به‌عنوان بخشی ثروتمند در خاورمیانه، در سال‌های قبل و بعد از جنگ جهانی، در برنامه دولت‌های بزرگ جایگاه خاصی داشت. مدت زیادی قبل از آغاز جنگ اول جهانی، بریتانیا، فرانسه، روسیه و آلمان تلاش می‌کردند که به هر شیوه ممکن جای پای خود را در کردستان مستحکم سازند و بر ثروت‌های آن دست یابند و بازار آن را به بازارهای خود پیوند

دهند. یکی از دلایل مهم و پنهانی این امر، وجود نفت بود» (مظهر احمد، ۱۳۹۸، ص. ۲۰).

۲۱. «این حکومت‌ها ظاهراً مستقلاً دست‌نشانده بودند که در جهت تأمین منافع سرمایه‌داران نقش مهمی ایفا می‌کردند و

امپریالیسم تنها با کمک آن‌ها می‌توانست کنترل خود را بر مناطق تحت‌الحمایه حفظ کند» (مومسن و دیگران، ۱۳۸۹، ص.

۱۰۵)

۲۲. «انگلیسی‌ها به عراق تا حدی خودمختاری دادند؛ به این شرط که رهبران عراقی، برتری نهایی بریتانیا را به رسمیت بشناسند.

بدین ترتیب، عراق به کشوری تحت‌الحمایه تبدیل شد که در اصل، مستعمره‌ای بود که می‌توانست بر خود حکومت کند،

اما به لحاظ سیاسی و نظامی به بریتانیا وابسته بود. در این راستا، بریتانیایی‌ها در ماه آگوست ۱۹۲۱، فیصل را به‌عنوان پادشاه

عراق منصوب کردند» (ناردو، ۱۳۸۶، ص. ۸۷) که وابستگی کامل سیاسی-نظامی عراق به بریتانیا را ممکن می‌ساخت و

در حقیقت، همچون نماینده‌ای، حافظ منافع بریتانیا در عراق بود.

۲۳. «انگلیسی‌ها تا مدتی در عراق به شماری از رؤسای قبایل چنان قدرتی دادند که پیشتر هرگز نداشتند. انگلیسی‌ها از میان

کسانی که مدعی ریاست بودند، یکی را به‌عنوان رئیس قبیله برمی‌گزیدند. چنین رئیسی از روابطی که با انگلیسی‌ها داشت،

قدرت زیادی می‌گرفت. در مدت کوتاهی، این رؤسا را به فرمانداری و بخشداری فرمانداری‌ها و بخشداری‌ها گماشتند که

بر ژاندارمری‌های محل نیز که گرد بودند نظارت داشتند» (برونین سن، ۱۳۷۸، صص. ۲۷۲-۲۷۳). همچنان که «بریتانیا

از شبکه‌ای از صاحب‌منصبان سیاسی استفاده کرد که با رؤسای قبایل در ارتباط باشند که بریتانیا امیدوار بود به باری آن‌ها

منطقه را اداره کند» (مک‌داول، ۱۳۸۶، ص. ۲۷۶).

۲۴. بیش از مارک سایکس و ژرژ پیکو، کسی که نقش بنیادین در تقسیم کردستان داشت، زنی به نام گرتروود بل بود. «او معتقد

بود که تشکیل یک دولت گُرد منجر به آن خواهد شد که حکومت نامعلوم و نامشخصی از عناصری که نه تنها تحت کنترل

بریتانیا نیستند، بلکه حتی حرکاتشان قابل پیش‌بینی نیست، تشکیل خواهد شد» (روحانی، ۱۴۰۰، ص. ج ۴۱/۲).

۲۵. «بدین ترتیب، بخش اعظمی از کردستان، میان بریتانیا، فرانسه و روسیه تقسیم شد. قسمت‌هایی دیگر از کردستان هم تحت

تصرف دولت قاجار بود» (قزار، ۱۳۸۱، ص. ۴۹). «گرتروود بل اعتقاد داشت که اگر دولت گُرد در جنوب کردستان تشکیل

شود، هم به خاطر اختلافات خود گُردها و هم به خاطر دشمنی‌های ایران و ترکیه، کشور کردستان نه تنها ادامه نخواهد یافت

بلکه به منافع بریتانیا و منافع همسایگان لطمه می‌زند و کانون یک جنگ داخلی دائمی خواهد شد» (روحانی، ۱۴۰۰، ص.

ج ۴۱/۲).

۲۶. منظور از خزیان در *بیله نشکافته شغبرگی*، مفقود شدن در عالم نیستی و عدم و پیمودن روند زوال است.

منابع

۱. آشوری، د. (۱۳۵۳). فرهنگ سیاسی. مروارید.
۲. آقاجری، ه.، و برفروخت، ر. (۱۳۹۷). تبیین تکوین و تطوّر حرکت سمکو بر بستر ناکامی جنبش مشروطه‌خواهی. *جامعه‌شناسی تاریخی*، ۱۰(۲)، ۴۵-۱۵.
۳. الهی، ه. (۱۳۸۸). شناخت ماهیت و عملکرد امپریالیسم. قومس.
۴. امید، م. (۱۳۸۷). فراروایت استعمار؛ بسط هویت‌های بی‌بنیاد و تخریب هویت‌های ریشه‌دار. در مجموعه مقالات *همایش استعمار فراتو. مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام*.
۵. بارز، ع. (۱۳۸۵). فرهنگ علوم سیاسی. میوند.
۶. برفروخت، ر. (۱۳۹۶). حرکت سمکو در کشاکش ناسیونالیسم و عشیره‌گرایی. تاریخ ایران.
۷. بروینسن، م. (۱۳۷۸). *جامعه‌شناسی مردم‌گرد (آغا، شیخ و دولت)*. ترجمه ابراهیم یونسی. پانیند.
۸. روحانی، ک. (۱۴۰۰). تاریخ سیاسی و معاصر کردستان از جنگ جهانی اول تا کنون. آراس.
۹. عظیمی شوشتری، ع. (۱۳۸۶). آمریکا و گفتمان استکباری. پژوهشکده تحقیقات اسلامی.
۱۰. فرامکین، د. (بی‌تا). *فروپاشی امپراتوری عثمانی و شکل‌گیری خاورمیانه معاصر*. ترجمه حسن افشار. ماهی.
۱۱. فرهودی مقدم، م. (۱۴۰۱). *خاورمیانه و پارادایم سایکس‌پیکو*. مادیار.
۱۲. فیلدهاوس، د. (۱۳۹۵). *کردها، عرب‌ها و انگلیسی‌ها*. ترجمه حسن افشار. مرکز.
۱۳. قزار، ر. (۱۳۸۱). تحلیل تاریخی و جامعه‌شناختی بر جنبش‌های سیاسی و فرهنگی کرد. ترجمه مسعود ایزدی. آزاداندیشان.
۱۴. کازلف، گ.آ. (۱۳۶۰). *اقتصاد سیاسی امپریالیسم*. ترجمه مسعود اخگر. حزب توده.
۱۵. کوچرا، ک. (۱۳۷۷). جنبش ملی‌گردد. ترجمه ابراهیم یونسی. نگاه.
۱۶. کوکیان، پ. (۲۰۲۱). *کولونیالیسم؛ استعمارگر نزدیک و استعمارگر دور*. دانشگاه آریزونا.
۱۷. گل محمدی، آ. (۱۳۹۶). *جهانی‌شدن، فرهنگ، هویت*. نی.
۱۸. گوران، ن. (۲۰۲۲). *دختر کاه‌فروش*. رهنند.
۱۹. گیدنز، آ. (۱۳۹۷). *ساخت جامعه*. ترجمه اکبر احمدی. علم.
۲۰. لازریف، م. (۱۹۴۶). *کردستان و مسأله‌گردد در سال‌های نود قرن نوزده تا سال ۱۹۱۷*. بی‌نا.
۲۱. مصطفی‌آمین، ن. (۲۰۰۶). *تاریخی سیاسی کردها*. ترجمه اسماعیل بختیاری. ژین.
۲۲. مظهر احمد، ک. (۱۳۹۸). *کردستان در سال‌های جنگ جهانی اول*. ترجمه رضا خیری مطلق. رسا.

۲۳. مک‌داول، د. (۱۳۸۶). *تاریخ معاصر* گرد. ترجمه ابراهیم یونسی. پانید.
۲۴. میمی، آ. (۱۴۰۰). *چهره استعمارگر، چهره استعمارزده*. ترجمه هما ناطق. پرنیان اندیش.
۲۵. مومسن، م.، و دیگران. (۱۳۸۹). *نظریه‌های امپریالیسم*. ترجمه احمد ساعی. قومس.
۲۶. ناردو، د. (۱۳۸۶). *عصر استعمارگری*. ترجمه مهدی حقیقت‌خواه. ققنوس.
۲۷. نکرومه، ق. (۱۳۴۷). *آفریقا باید متحد شود*. ترجمه محمد توگل. مروارید.
۲۸. نگری، آ و هارت، م. (۱۳۸۴). *امپراطوری؛ تبارشناسی جهانی شدن*. ترجمه رضا نجف‌زاده. قصیده‌سرا.
۲۹. واگنر، ه. (۲۰۱۵). *کردستان میان معاهده سور و مرزهای ساختگی*. ترجمه حاجی خضر. آور.
۳۰. یاکونو، گ. (۱۳۶۹). *تاریخ استعمارگری فرانسه*. ترجمه عباس آگاهی. آستان قدس رضوی.
31. Arendt, H. (1951). *The origins of totalitarianism*. The World Publishing Company.
32. *Collins Encyclopaedia*. (1972). Vol. 12.
33. Haslam, N., & Loughnan, S. (2014). Dehumanization and infra-humanization. *Annual Review of Psychology*, 65(1). 399-423. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115045>
34. Hurewitz, J. (1979). *The Middle East and North Africa in world politics*. Yale University Press.
35. Kelamn, H. (1973). Violence without moral restraint; Reflections on the dehumanization of victims and victimizers. *Journal of Social Issues*, 29(4). 23-61.
36. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1973.tb00102.x>
37. Lichteheim, G. (1971). *Imperialism*. Praeger.
38. Nicholson, R. (1994). Ethnic nationalism and religious exclusivism. *Journal of Politikon*, 21(2), 49-63. <https://doi.org/10.1080/02589349408705008>
39. Spielberg, C. (2004). *Encyclopedia of applied psychology*. Academic Press.